

Modern Dil Tartışmaları Bağlamında Türk Dili Dergisinin Osmanlı Türkçesine Yaklaşımı (1951-1960)*

FUAT DAğTEKİN**

The Approach of the Journal of Turkish Language to Ottoman Turkish in the Context of Modern Language Discussions (1951-1960)

Ö Z E T

Türkiye’de modern anlamda dil tartışmaları Tanzimat Fermanı’nın ilanından sonra başlamıştır. Tartışmaların ilk zamanlarında alfabe islahı ile terkipler yoluyla Arapça-Farsçadan geöen birtakım dil bilgisi unsurlarının kaldırılması ve terkiplerin Türk dil bilgisi kurallarına göre güncellenmesine yönelik fikirler ileri sürülmüştür. II. Meşrutiyet ile tartışmalar öeşitli toplumsal hareketler üzerinden devam etmiş, Yeni Lisan Hareketi görüşleriyle dikkat çekmeye başlamıştır. Bu devrede Türkçenin sadeleşmesine yönelik fikirler tartışılmıştır.

Erken Cumhuriyet Dönemi ile dil tartışmaları farklı bir seyir alarak devletin doğrudan müdahalesi ve etkisinin görüldüğü yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönemde dil çalışmaları kendi içinde evrelerden geöerek nihayetinde 1950 yılına gelinmiştir. 14 Mayıs 1950’de yapılan genel seçimlerde Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)’nden iktidarı devralan Demokrat Parti (DP), kendinden önceki dil kararlarını ve uygulamalarını veto ederek dil muhafazakârlarının yanında olmayı tercih etmiştir. Osmanlı Türkçesini tercih eden bir dil taovı geliştiren DP iktidarı, Türk Dil Kurumunu (TDK) dil politikaları bağlamında etkisizleştirmiştir. TDK de bu duruma karşı

ABSTRACT

Language discussions in the modern sense in Turkey started after the declaration of the “Tanzimat Fermanı”. At the beginning of the discussions, ideas were put forward for updating the grammar elements according to the Turkish grammar rules after the alphabet reform. The debates with the “II. Meşrutiyet” continued over various social movements, and the New Language Movement began to draw attention with its views. In this period, ideas for the simplification of Turkish were discussed.

With the Early Republican Period, language debates took a different course and a new period in which the direct intervention and influence of the state began. In this period, language studies passed through phases in itself and finally came to 1950. Democrat Party (DP), which took over the power from the Republican People’s Party in the general elections held on May 14, 1950, preferred to stand by the language conservatives by vetoing the language decisions and practices before it. The DP government, which developed a language attitude that preferred Ottoman Turkish, neutralized the Turkish Language Institution (TLI) in the context of language policies. TLI also treated Ottoman Turkish as a “foreign language” by using the term “Ottomanish” specifically, by displaying an oppositional stance against this situation. TLI management followed the path of writing negative

* Makalenin Geliş Tarihi: 20.04.2022/Kabul Tarihi: 26.05.2022.

** Dr., Millî Eğitim Bakanlığı, (dagtekinus@gmail.com), Orcid Id: 0000-0002-6205-2389.

muhalef duruş sergilemek sûretiyle “Osmanlıca”¹ terimini özellikle kullanarak Osmanlı Türkçesine “yabancı dil” muamelesinde bulunmuştur. TDK yönetimi, kurumda genel yazmanlık ve başkanlık görevlerinde bulunmuş olan Ağâh Sırrı Levend’in (ö. 1978) deyiimiyle TDK’nin fikir organı olan ve adını kısaca Türk Dili olarak belirledikleri dergide Osmanlı Türkçesine karşı olumsuz yazılar kaleme alınması yolunu takip etmiştir. TDK’nin, böylece DP iktidarına olan muhalefetini Türk Dili dergisi üzerinden yaygın bir biçimde gösterdikleri müşahede edilmiştir. Bu makalede Osmanlı Türkçesine karşı yapıldığı müşahede edilen söz konusu olumsuz tavırların sebepleri üzerinde durularak bir sonuca ulaşılmaya gayret edilmiştir.

articles against Ottoman Turkish in the journal, which, in the words of Ağâh Sırrı Levend, who had served as the general secretary and chairman of the institution, was the opinion organ of the Institution and whose name was briefly named as “Türk Dili”. It has been observed that TLI has widely displayed its opposition to the DP government through the Turkish Language Journal, “Türk Dili”.

ANAHTAR KELİMELER

Osmanlı Türkçesi, Türk Dili dergisi, TDK, Dil tartışmaları.

KEYWORDS

Ottoman Turkish, Turkish Language Journal, TLI, Language Discussions.

Giriş

Türk dilinin tarihî devirleri içinde kendinden sonra en çok tartışılan ve günümüzde dahi yer yer benzeri tartışmaların görüldüğü dönem, Osmanlı Türkçesinin hâkim olduğu dönemdir. Osmanlı Türkçesinin modern anlamda tartışmaların odağında olmasının altında yatan amil ise siyasi bir zemini de içermesinden ileri gelmektedir. Geoffrey Lewis’in (ö. 2008) kaleme aldığı *Trajik Başarı* adlı kitapta yer alan tanıtım yazısında da Türkçe hakkında sadece kendileri tarafından ciddiye alınan görüşleri dile getirenlerin ortak noktalarının dil bilincinden yoksunluk olduğuna, tartışmaları linguistik zeminden ziyade politik açıdan konuşmayı sevdiklerine, entelektüel alt yapısı olmayan bu tartışmaların ideolojik bir kimlik taşıdığına dikkat çekilir (Demir 2004: XXIV).

Türk dilinin tarihî seyri içinde önemli ve uzunca bir zaman dilimini kapsayan Osmanlı Türkçesi devresinin XIII. asırdan XX. asrın başlarına

¹ Mehmet Kaplan, “Osmanlıca” terimi için Kültür ve Dil adlı kitabında şöyle der: “Osmanlıca tabiri, iyi bir deyim olmamakla beraber, müsteşrikler arasında, üniversite ve matbuatta kullanılan bir sözdür.” (Kaplan 1983: 262) Türk Dili dergisindeki kimi yazılarda ise bu terime “yabancı dil” anlamı yüklenmiştir. Dolayısıyla tarafların “Osmanlıca” terimine yüklediği anlam aynı değildir. Dilde muhafazakâr olanlar da bu terimi kerhen kullanmıştır.

kadar olan devreyi kapsadığı ifade edildiği (Özkan 2007: 483)² gibi bu devrenin XV. asırda başladığı da ifade edilmiştir (Korkmaz 2005: 701)³. Ayrıntısına girmeden bahsetmek gerekirse bu devrenin en çok dikkat çeken yönü gerek edebî dilde gerekse resmî yazışma dilinde İslam medeniyetine ait Arapça ve Farsçadan çok sayıda kelimenin ve bu dillerin dil bilgisi hususiyeti olan terkiplerin Türkçeyi tesiri altına almasıdır (Özkan 2016: 7)⁴. Ancak bu tesirin yok edici bir karakter barındırdığını ifade etmek Türkçenin gücünü hafife almakla eş değer olarak değerlendirilmeyi de beraberinde getirmeye açıktır. Zira Türkçenin Yunus Emre'nin [ö. 720/1321(?)] yaşadığı çağı da içeren XIII. asırdan itibaren yazı dili olma

² Ancak yazarın, Hatice Tören ile birlikte hazırladığı başka bir eserinin ön sözünde Osmanlı Türkçesi devresinin XIV. asırda başladığı ifade edilmektedir. (Konuya ilişkin bk. Mustafa Özkan, Hatice Tören, Osmanlı Türkçesi I, Akademik Kitaplar Yayınları, İstanbul, 7. bsk., Ekim-2016, s. 7.)

³ Ancak Zeynep Korkmaz'ın bir başka makalesinde XV. asrı Eski Osmanlıca alt başlığında tasnif ederek Osmanlı Türkçesi alt başlığı ile yaptığı tasnifte bu devreyi XVI. asırdan başlattığı müşahede edilmiştir. (Ayrıntılı bilgi için bk. Zeynep Korkmaz, "Türkiye Türkçesi", Türk Dili Üzerine Araştırmalar, C: 1, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2005, s. 537.)

⁴ Türkçenin hem Osmanlı devrinde hem de öncesinde Arapça ve Farsçaya gösterdiği müsamahanın en kuvvetli sebebi İslam dini ile Türklüğün kaynaşmasında aranmalıdır. Bununla birlikte Osmanlı Dönemi'nde Türkçenin öz benliğini yitirdiği iddiasının altında yatan sebebin salt Türkçeye olan hassasiyetten mi yoksa dâhil olunan İslam medeniyetine karşı duruştan mı kaynaklandığı üzerinde dikkatlice düşünülmelidir. Zira ikinci seçeneği öne çıkaran izlerin de varlığı söz konusudur. Bu izlerden birini Türk Dil Kurumu yayını olan Türk Dili dergisinin ilk sayısında görmek mümkündür. Dergi yönetimi tarafından kaleme alınan yazıda şu ifadelere yer verilmiştir: "...Fakat İslamlığın kabulü üzerine, Kuran ve ilim dili olarak Arapça, Orta Doğu'nun işlenmiş edebiyat dili olarak Farsça örnek olarak kabul edildi. Asıl Türkçe, halkın edebiyatına ve halkın konuşma diline münhasır kaldı. Böylece gölgede kalan öz Türkçenin kelime yapma kuvveti zayıfladı. (...) XIX. yüzyılın ilk yıllarında başlayan Batılılaşma hareketi bize akılcılığı ve demokrasi ruhunu getirmiştir. Halk edebî Türkçe denilen dilin yapma olduğunu anlamaya ve onun aşırı süslerinden hoşlanmamaya başladı. Yavaş yavaş gelişen millî şuur, bu duyguyu kuvvetlendirdi. Millî şuur Altay kaynaklarından gelmiş olan şeylere değer veriyor, onu Arap ve İran kültüründen üstün tutuyordu." (Türk Dil Kurumu, "Türkiyede Dil Devrimi", Türk Dili, C:1, S: 1, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1951, s. 35-36.)

özelliği kuvvetli bir şekilde gelişmiştir (Özkan 2002: 596)⁵. Yunus Emre'nin ayrıca yaşadığı devrin ve bölgenin ihtiyacına Türk dilini kullanmaktaki başarısı ve yanı sıra sanattaki dehası ile tercümanlık yaptığı, dolayısıyla onun Oğuzcaya dayalı Anadolu Türkçesinin yazı dili olarak kuruluşunda yüksek düzeyde bir görev ifa ettiği ve üstün başarısının yüzyılları aşığı da ifade edilmiştir (Korkmaz 2005: 363).

Türkçe, kendine has güçlü karakterini XIII. asırdan çok önce Orhun Yazıtları vasıtasıyla da göstermiştir. Öyle ki Çince ve Moğolca gibi dillerden geçen kelimeleri de ihtiva eden bu yazıtlarda söz konusu yabancı dillerin Türkçeyi yok edemediği izah gerektirmeyecek kadar aşikârdır.

Medeniyet ve kültür arasındaki ince farktan⁶ habersizce kültüre dair tutum ve davranışları İslam'ın umdesi olduğu zannı, birbirine karşıt kesimleri de tesiri altına almıştır. Neticede karşıt kesimlerin bir kavram kargaşasına düştükleri anlaşılmaktadır. Bu olumsuz tesirin dile bakan yönüne en güzel örneklerden biri ise "Tanrı-Allah çekişmesi"dir. Şöyle ki Yunus Emre, şiirlerinde yer yer Allah, yer yer Tanrı, yer yer Çalap kelimelerini kullanmak suretiyle aslında isimlendirmelerdeki geniş sahayı göstermesine rağmen Türkçe üzerinde dinî veya ladinî temelli tartışma ve üstünlük sağlama gayreti hep var olmuştur. Her iki kesim de Türkçenin mevcut durumunda yer alan ihtiyaçlara ya din üzerinden ya da profan bakış açısıyla reçeteler yazmayı tercih ederek dilin tabii

⁵ X.- XIII. asırlar arası dönemde özellikle de XI. asırda siyasi anlamda güçlenen Türklerin Oğuz boyunun müstakil anlamda bir yazı diline sahip olmayışı da Arapça ve Farsçanın Türk dili üzerinde hâkimiyet sahası elde etmesine zemin hazırlamıştır ki bu durum mecburi bir hâlin de yansımasıdır. Horasan'dan Irak'a oradan da Anadolu'ya uzanan geniş coğrafyada Selçuklu Devleti'nin kurulmasıyla oluşan yeni tarihî ve sosyal şartlar Farsça ve Arapçanın resmî dil olmasını ve bu sebeple de bu iki dilin Türkçe üzerinde hâkimiyet kurmasını peşinden getirmiştir. Elbette bu tesirin oluşmasında dönemin Türk devlet dairelerinde ve Selçuklu divanında kendine mevki bulan İranlı unsurların göz ardı edilmemesi gerekir. (Ayrıntılı bilgi için bk. Zeynep Korkmaz, "Anadolu'da Türkçenin Yazı Dili Oluşu ve İlk Öncüleri", *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, C: 1, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2005, s. 431.)

⁶ Dar anlamda kültür; bir milletin ortak değerlerini, medeniyet ise milletlerarası seviyeyi ihtiva eden, aynı inanç ve umdelerde ortaklık çerçevesindeki faaliyetler bütünüdür karşılayan iki farklı kavram olarak tanımlanabilir.

gelişimine ve yazıda da konuşmada da kelime tercihlerinde yerindelik ilkesine odaklanamamışlardır.

Osmanlı Türkçesi, başlangıcı XIII. asır olarak kabul edilirse Hoca Dehhanî ile Şeyh Galip arasında kendi gelişimini tamamlar.⁷ Osmanlı Türkçesi, bir müddet daha devam edip ömrünü tamamlayana kadar bünyesinde nice eserleri barındırsa da tartışmalardan hiçbir zaman berî kalamamış ve her zaman ilgi odağı olmuştur.

Bu noktada Türkî-i Basît olarak tanımlanan söyleyiş ve yazış tercihinden de söz etmek gerekir. Mehmet Fuat Köprülü, *Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri ve Dîvân-ı Türkî-i Basît* adlı risalesinde Âşık Çelebi'nin tezkiresine dayanarak Tatavlı Mahrem'in Arapça ve Acemce kelimeleri kullanmadan basit, bir başka ifadeyle yalın bir Türkçe ile yazan ilk şair olduğunu ifade ettiğini belirttikten sonra bu söyleyişe Türkî-i Basît adını koyarak onu bir Türkçe söyleyiş ve yazış akımı olarak takdim eder.⁸ (Fuad Köprülü 1928: 18-24) Edirneli Nazmî ve Aydınî Visalî'nin de bu tarzı benimseyerek şiirler yazdığının ifade edildiği görülse de bilgiye ulaşmanın durmadan süren bir eylem olduğundan hareketle daha sonraki yıllarda yapılan araştırmalar yeni sonuçları da peşinden getirmiştir.⁹

⁷ Türkçenin bu devredeki gelişimine dair Ali Akar, kitabında Yeni Türkçe Çağı yan başlığı altında şunları kaydeder: “Türk dilinin XVI. yüzyıldan itibaren XX. yüzyıla kadar oluşan gelişme ve değişmelerinin yaşandığı dönemdir. Bu dönemde Türk dili, Oğuz (Osmanlı Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi), Çağatay (Özbek Türkçesi ve diğer Orta Asya Türk Lehçeleri) ve Kıpçak yazı dillerine sahip edebî eser yaratma olgunluğuna kavuşmuş ve geniş kitlelerce konuşulan küresel bir uygarlık dili olmuştur.” (Ali Akar, Türk Dili Tarihi, Ötüken Yayınları, İstanbul, 7. bs., 2005, s. 55)

⁸ Köprülü, Âşık Çelebi'nin bu vakıayı aktarırken bu söyleyiş ve yazış tarzına herhangi bir önem yüklediğini, başka bir anlatımla üzerinde tahlil yapmadığını ifade eder. Dolayısıyla Âşık Çelebi, tezkiresinde yalın Türkçe söyleyiş tercihine bir anlam yüklememiştir. İşte bu noktada Mehmet Fuat Köprülü, bu tarihî vakıayı isimlendirmeyi Âşık Paşa'dan asırlar sonra yaparak “Türkî-i Basît” tanımını ilk kez yapan araştırmacıdır.

⁹ Ayrıntılı bilgi için bk. Hatice Aynur, “Türkî-i Basît”, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 41, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2012, s. 556. Ayrıca M. Fatih Köksal, “Edirneli Nazmî'nin Yayınlanmamış Türkî-i Basît Şiirleri” adlı makalesinde konuyla ilgili oldukça önemli değerlendirmelerde bulunmuştur. Bk. (Köksal 2004).

Türkî-i Basît, modern anlamda sözlü veya yazılı bir dil tartışması kapsamında değerlendirilebilecek bir tarz değilse de Türkçe söyleyiş ve yazışa olan gerekliliği ortaya koyan ve Türkçenin bünyesinde bulunan kendini koruma işlevinin bir yansıması olarak görülmelidir. Bu anlamda değerlendirildiğinde o, aslında dil tartışmalarının fiilî cephesini teşkil eder. Böylece kendi dönemi içinde ses getirecek düzeyde kuvvetli bir akım olmasa da XVI. asırda Türkî-i Basît ile başlayan Türkçe söyleme ihtiyacının oluşturduğu tarihî birikim, Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemleri'nde hararetle dil tartışmalarını doğurmuştur. Dolayısıyla Osmanlı münevverleri, asırlardır var olsa da gün yüzüne pek çıkamayan, bununla beraber fiilî anlamda zemin yakalayan yalın söylemeye ve yazmaya dayalı dil tercihini genetik olarak keşfetmişlerdir. Bu minvalde, Osmanlı münevverlerinin bahse konu "genetik keşfin" adını "Türkçenin sadeleştirilmesi" olarak tayin ettikleri de müşahade edilir. Lakin bu durum, asırlar öncesinden gelen ve Türkçenin bilinen ilk yazılı kaynağı olan Orhun Yazıtları'ndaki dil tavrının¹⁰ devamı olarak kabul edilebilecek "Türkî-i Basît DNA'sı"nın tekrar faaliyete geçmesi hadisesidir.

Aslında dil tartışmaları birdenbire başlamamış ve yüzyılların birikimi ile Türk aydınlarının yüzleştiği bir vakıa olmuştur (Akalin 2002: 8). O hâlde Osmanlı münevverleri, Ulusçuluk Akımı'nın da tesiriyle ve muhatap oldukları toplum katmanlarınca anlaşılabilirlik gayesiyle yalın Türkçe söyleyişi ve yazışı yeni bir anlayışla keşfetmişlerdir. Tatavlı Mahremî'nin XVI. asrın şairi olduğu ve 1536 yılında vefat ettiği, Tanzimat Dönemi'nin de edebî bir dönem olarak 1859 yılında başladığı (Okay 1992: 168)¹¹ düşünüldüğünde Türkî-i Basît, tarz olarak kendi asrıdan yaklaşık

¹⁰ İçinde Çince ağırlıklı bir miktar yabancı kelime bulunsa da Mehmet Ölmez'in ifadesiyle kendinden sonraki hiçbir dönem, yazıtlar Türkçesi kadar Türkçe ağırlıklı olmamıştır. (Ölmez 2013: 43) Buradan hareketle Orhun Yazıtları'nın dilinin ve üslubunun yalın ve anlaşılabilirliğinin daha yüksek seviyede olduğu söylenebilir. O hâlde yalın Türkçe söyleme ve yazma tavrının tarihî temellerini Orhun Yazıtları'nda aramak mümkündür. Yalın ve anlaşılır olmaya yönelik dil kullanım tavrı aslında dil genetiğimizin kendini korumaya programlı bir tepkisidir.

¹¹ M. Orhan Okay, edebiyat dönemi olarak Tanzimat edebiyatının, Ferman'ın yayımından yirmi yıl sonrasında başladığını ifade etmiştir. Bu anlamda yıl aralığı 1859-1885 olarak tasnif edilir.

üç yüz yıl sonra Tanzimat Fermanı'nın oluşturduğu havanın tesiriyle "Türkçenin sadeleştirilmesi" adıyla daha görünür biçimde akımlaşmıştır.

Modern anlamda dil tartışmalarında devreler bu makalede;

1. Tanzimat Dönemindeki Dil Tartışmalarının Genel Seyri,
2. II. Meşrutiyet Dönemindeki Dil Tartışmalarının Genel Seyri,
3. Erken Cumhuriyet Dönemindeki Dil Tartışmalarının Genel Seyri

başlıkları ile gözden geçirilmiştir. Akabinde Demokrat Parti'nin iktidarda olduğu 1951-1960 yılları arasında TDK'nin, Türk Dili dergisi vasıtasıyla Osmanlı Türkçesi özelinde yürüttüğü tartışmalar ve bu tartışmaları güdüleyen unsurlar ele alınmıştır.

1- TANZİMAT DÖNEMİNDEKİ DİL TARTIŞMALARININ GENEL SEYRİ

Osmanlı Türkçesinin başlangıcı XIII. asır olarak kabul edilirse Türkçenin bu devresinin, XIX. asra gelindiğinde çok ciddi eleştirilerle karşılaştığı ve gelişimini sürdüren İstanbul ağzının edebî dil yapılmasına yönelik fikirlerin geliştiği müşahede edilmektedir. XIX. asırda başlayan modern dil tartışmalarının bir neticesi olarak Türkçenin tabii gelişimi hattında yer alan İstanbul ağzı, Osmanlı Türkçesi olarak vasıflandırılmıştır. Bu devrede dil açısından sapma gösterdiği ifade edilen divan şiirine ve nesrine İstanbul Türkçesine ait hususiyetlerin yansımaya başladığı ve İstanbul ağzının hem yazı hem de edebî dil statüsünü kazanmasında bu devredeki dil tartışmalarıyla doğan hamlelerin tesiri görülmektedir (Yasa 2014: 61).

Yazının zorluğu üzerinden temellendirilen ilk tartışmalar ise dönem aydınlarını yazıda ıslah fikrine ulaştırmıştır (Dağtekin 2022: 26). Bu dönemde öne çıkan şahsiyetin Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye'de yaptığı konuşmalarda ileri sürdüğü düşüncelerle Münif Paşa (ö. 1910) olduğu görülmektedir. Zira o, Arap harfli Türk alfabesinin ıslahına ilişkin ilk çıkışı yapan kişidir. Münif Paşa'nın bu çıkışının altındaki temel sebep, Doğu topluluklarıyla birlikte Türklerin geri kalmışlığını Arap harfli Türk alfabesine bağlayan Fransız sosyolog Constantin François Chasse-Boeuf Volney'in (ö. 1820) tesirinde kalmasıdır (Erat 2002: 154).

Ayrıca bu yıllarda Mirza Fethali Ahundzade de (ö. 1878) yeni bir alfabe dizgesi hazırlar. Ancak bu dizge, Cemiyet-i İlmîye-i Osmaniye tarafından övgüyle karşılanmasına rağmen matbaa alanında kullanımı elverişsiz olduğu gerekçesiyle reddedilmiştir (Rüstemli 2016: 177). Mevcut alfabeye karşı ilk teşebbüsü yapan kişi olarak karşımıza çıkan Azerbaycanlı edebiyatçı Mirza Fethali Ahundzade'nin de Fransız sosyolog Constantin François Chasse-Boeuf Volney'in tesirinde kalmış olması kayda değerdir.

Tanzimat Dönemi'nde ayrıca basım alanında dört yüzü bulan harf kalıbı sayısını yüz on ikiye indirmeyi başaran Şinasi (ö. 1871), alfabede eksik olan işaretler ve hareketler için yeni icatlar yapılmasını öneren Ali Suavi (ö. 1878), ıslahın alfabeden ziyade eğitim sisteminde yapılmasını ısrarla savunan ve bize göre Gaspıralı İsmail Bey'in (ö. 1914) "dilde birlik"¹² düşüncesini şekillendiren Namık Kemal (ö. 1888), bu dönemde bir bildirgeden bahsedilmesi gerekirse Şiir ve İnşa adlı makalesiyle bu bildirgeyi kaleme alan Ziya Paşa (ö. 1880), fikirleri yıllar sonra Genç Kalemler dergisinde Yeni Lisan adıyla sistemleştirilen, yeni nesrin kurucusu kabul edilen ve Arapça-Farsça kaide ve terkiplerin atılmasına yönelik çalışmalar yaptığı bilinen Ahmet Mithat (ö. 1912), "Osmanlıca" tabirine karşı çıkan ve yazdığı sözlüğe de *Kamus-i Türkî* adını vererek dikkat çeken Şemsettin Sami (ö. 1904), Türkçe kelimelerin çokluğunu göstermek hedefiyle yazdığı *Lehçe-i Osmanî*'nin sahibi Ahmet Vefik Paşa (ö. 1891) bu dönemdeki dil tartışmalarının öne çıkan diğer önemli şahsiyetleridir (Dağtekin 2022: 28-29).

Devlet erkânının da dilde sadeleşmeye sıcak baktığı Tanzimat Fermanı'nın ilanından çok kısa süre önce vefat eden ancak yaptığı ıslahatlarla bu döneme zemin hazırlayan II. Mahmud'un (1808-1839) Mekteb-i Tıbbiyye-i Şahane'nin açılışında yaptığı konuşmadan anlaşılmaktadır. Bu konuşmadaki ifadeler, devletin bir bakıma resmî

¹² 1840-1888 yılları arasında yaşamış olan Namık Kemal'in, 1851-1914 yılları arasında yaşamış olan Gaspıralı İsmail Bey'in ün bulmuş sözünde ifade ettiği "*Dilde birlik*" şiarının ilham kaynağı olduğunu düşünmekteyiz. Zira Namık Kemal, dilin, birleştiricilikte en önemli amillerin başında geldiğini savunmuştur. Hüseyin Sadoğlu, Namık Kemal hakkında şu bilgileri aktarır: "*Dili, siyasal bütünleşme yolunda önemli bir araç olarak gören 'Vatan Şairi'nin, edebî dil konusunda taavrı 'sadeleştirme'yle sınırlı kalmıştır.*" (Sadoğlu 2010: 77-79)

görüşüdür (Duman 2002: 109). Hatta 1842 yılında Osmanlı Devleti'nin 34. padişahı olarak tahta çıkan II. Abdülhamid (1876-1909), Ali Vehbi Bey'in hatıratına göre bu yıllarda Latin temelli harfleri kabul etmeye yatkındır (Altun 2002: 57). II. Abdülhamid'in Türkçenin tedrisinde Arapça ve Acemce kelimelerden kurtulmuş sade bir lisanın ve İstanbul ağzının esas alınarak öğretilmesi talimatını verdiği genelgesi oldukça anlamlıdır (Öksüz 2016: 31).

Dil tartışmaları çerçevesinde değerlendirildiğinde ve öz itibarıyla Tanzimat Dönemi'nde, dil tartışmalarının daha çok fikrî planda cereyan ettiği, hamlelerin sınırlı düzeyde kaldığı söylenebilir. Bununla birlikte bu dönemin kendinden sonraki dönemlere yüksek düzeyde tesirinin olduğunu da ifade etmek gerekir. Değişim hamlesinden ziyade ıslah hamlelerinin yapılmaya çalışıldığı bu dönem, 1900'lerin ilk çeyreğinde değişimi hedefleyenlerin dayanağı olması ve bu çerçevede -her ne kadar Tanzimat aydınlarının böyle bir fikri yoksa da- değişen ve gelişen süreçlerde harf inkılabına giden yolun ilk yapı taşlarını hazırlaması açısından önem arz eder. Zira 1922'den sonra Türk inkılabı ya da Atatürk Devrimi şeklinde adlandırılmaların yapıldığı hareketin fikrî temellerini Tanzimat ve Meşrutiyet devri düşünürlerinin geliştirdikleri fikirler oluşturmuştur (Ertem 2021: 451).

2- II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDEKİ DİL TARTIŞMALARININ GENEL SEYRİ

1908 yılında ilan edilen II. Meşrutiyet, dil tartışmaları açısından oldukça hareketli bir dönemin de başlangıcı olur. Bu dönemde anayasanın hazırlanma sürecinde dil, önemli bir sorun olarak gündemi meşgul eder. Yapılan müzakerelerden sonra Kânûn-ı Esâsî'de devletin resmî dilinin Türkçe olduğu hükme bağlanır (Akalm 2002: 8). Bu noktada Eğinli Said Paşa'nın (ö. 1896) rolü gözden kaçırılmamalıdır. Eğinli Said Paşa'nın resmî dil konusundaki itirazı önce komite, ardından II. Abdülhamid tarafından makul görülerek "*Devletin lisan-ı resmîsi Türkçedir.*" ibaresi ile Türkçenin anayasal statüsü açıklığa kavuşturulmuştur. Ayrıca Osmanlı vatandaşı olup da devlette istihdam edilecek kişilerin Türkçe bilmesi de hükme bağlanmıştır (Sadoğlu 2010: 98-99). Bu durum, 1789 yılında yapılan Fransız İhtilali'nin neticesinde ortaya çıkan Ulusçuluk

Akımı'nın, Türk mebusları da yavaş yavaş etkisi altına almaya başladığının ilk örneklerinden biri olabilir.

Bu dönemde Fransız edebiyatının tesirinde gelişen Servet-i Fünûn Hareketi'nin dil tartışmalarında aldığı pozisyon, klasik dönem dil tutumunun bir yansıması gibidir. Hareket mensuplarının edebî eserlerine yansımış, toplumun geneline anlaşılması güç mazmunlar ve ağdalı üslup dikkat çekmektedir. Servet-i Fünûncuların bir diğer dil tavrı da sözlüklerde olsa da kendine kullanım sahası bulamamış kelimeler ve bunlardan türetilen yeni kelime ve birleşik kalıplı sıfatları çokça tercih etmeleridir. II. Meşrutiyet Dönemi'ne damgasını vuran Servet-i Fünûn Hareketi, tabiatıyla dil tartışmalarında sadeleşmeyi dolayısıyla basit söyleyişi ya da diğer tabirle yalın söyleyişi benimsemediği gibi bu dil tavrını küçümsemiştir. Zira bu hareketin mensupları, sadeleşmeyi sanatın seviyesini halka indirmek şeklinde anlamışlardır (Öksüz 2016: 35). Hareketin mensuplarının modernist iddialarına rağmen çıkardıkları dergideki dil üslupları, yazılı dilin halk tarafından ulaşılabilir kılınması çerçevesinde değerlendirildiğinde, geriye dönüş anlamını taşımaktadır. Bu tavrın altında yatan temel sebep, hareket mensuplarının Türkçenin, Arapça ve Farsçanın yardımını görmeden bir edebî araç olma yeteneğine sahip olmadığına inanmalarındadır (Lewis 2004: 23). Aslında bu tavır, tarih içinde Türkçenin "hor" görülmesinin modern zamanlardaki yansımından başka bir şey değildir. Bu minvalde düşünüldüğünde XVIII. asır şairlerinden Sadî'nin şu beyiti oldukça açıklayıcıdır:

*Nice Türki dinür ol şi're kim her lafzının halli
Lügatler bakmaya muhtâc ide mecliste yârânı¹³*

Bununla birlikte Servet-i Fünûn Hareketi'nin, Fransızcadan yoğun bir tercüme faaliyetinde bulunmasına rağmen Türkçenin aleyhine sayılabilecek bir durumun oluşmadığı da ifade edilmiştir (Yasa 2014: 195-196). Bunun karşıtı olabilecek ifadeleri ise Agâh Sırrı Levend'de bulmak mümkündür. Levend, Servet-i Fünûncuların dile getirmiş olduğu yenilikleri, gereklilik veya zorunluluk olarak değil, heves ürünü olarak

¹³ "Şiir okunan sohbet ve eğlence meclislerinde dostları, her kelimesi için lügatlere bakmaya muhtaç eden şiire nasıl Türkçe denir?!" (Bu beyit ve günümüz Türkçesine aktarımı kaynakçada künyesi verilen Geoffrey Lewis'in *Trajik Başarı* adlı kitabının editörü tarafından kaleme alınan ön sözünden aktarılmıştır. Bk. s. XVI.)

tanımlamıştır (Akalin 2002: 11). Ahmet Mithat ise bu hareketin öncülerini, dekadanlıkla suçlayarak onların yozlaştığı ve gerilediği imasında bulunmuştur (Taşbaş 2015: 93). Ahmet Mithat'ın, yeni nesrin kurucusu olduğu düşünüldüğünde klasik dönem edebî tutumunun dile yansımalarına soğuk baktığı görülebilir. Zira dilde sadeleşme hareketi, Servet-i Fünûn ve Fecr-i Âti devirlerinde yeniden ağırlaşan dil anlayışına tepki oluşturacak biçimde tasfiyeciliğe kadar uzanmıştır (Korkmaz 2005: 953).

Bu noktada II. Meşrutiyet Dönemi'nde kendinden çokça söz ettiren, tartışmaların odağında ve milliyetçi Türklerin ilk örgütlü hareketi olan Türk Derneğinin kendine hareket sahası bulduğu görülür. 1908 yılında kurulan dernek, dilde Türkçülük hareketinin merkezi olma özelliğini taşımıştır. Arapça-Farsça kelime ve tamlamalara açık bir karşı duruş sergileyen, Çağatayca ve Türkçenin diğer lehçelerinden istifade etmeyi öneren Türk Derneği, aslında kendi içinde homojen bir kurum olma özelliği taşıyamamıştır. Derneğin bünyesinde Osmanlıcaya girmiş olan Arapça ve Farsça kelimelerin atılarak bunların yerine ya Çağatay, Özbek, Azerî, Kırgız, Tatar, vb. lehçelerden kelime alınabileceğini ya da yeni eklerle yeni kelimeler türetilbileceğini hatta yeni ekler bile icat edilebileceğini dahi savunmuş, söz gelişi Farsçadan geçme nispet -î'si yerine -k/-gk eklerinin alınarak *hayatî* yerine *hayatki*, *edebî* yerine *edebgi* denilebileceğini ifade etmiştir. Böylece bir yandan yazı dili ile konuşma dili bir yandan da Türkiye içi Türk dili ile öteki Türk kavimlerinin dilleri arasında bir birlik kurma amacı (ittihad-ı lisan) gütmüş (Korkmaz 2005: 746-747) Fuat Köseraif (ö. 1949) gibi tasfiyeciler olsa da Milaslı İsmayıl Hakkı (ö. 1938) gibi Arapça ve Farsçadan vazgeçemeyenlerle bu iki kesimin arasını bulmaya çalışan sadeleştirmeçiler de bulunmaktaydı (Sadoğlu 2010: 130). Dernekte aynı çatı altında üç farklı dil tutumuna sahip kesimler mevcuttu. Zira altmış üç üyeli Türk Derneği Türkçenin geleceğine dair ortak bir görüş oluşturmaktan hayli uzaktı. Üyelerden bir kısmı Türkçe olmayan unsurların dilden temizlenerek yerlerine konuşma dilinden yerli kelimelerin alınmasını savunurken bir başka kısmı yeni kelimelerin kurallı Türkçe son eklerin yardımıyla türetilmesini ve dilde mevcut Arapça-Farsça kelimelerin Türkçe sayılması gerektiğini savunuyordu. Bunların dışında -ismi yukarıda da geçen- başını Fuat Köseraif'in çektiği, başka Türk lehçelerinden kelime ve eklerin alınmasını

savunan tasfiyeciler de bulunmaktaydı ki bu kesim kelime icadına da muhalif değildi (Lewis 2004: 24-25).

Her ne kadar Türk Derneği üyesi değilse de fikrî planda aynı noktada buluşan Celal Nuri (İleri)'nin dil tartışmaları çerçevesinde Türkçenin Arapçanın içinde boğulduğunu ifade etmesi (Ertem 2021: 316) çok manidardır. Aslında bu ifade, Türk Derneği üyeleri içinde tasfiyeci kanadı temsil eden kesimin kanaatimizce inandığı ancak gerek dernek içinde gerek toplum içinde birtakım dengeleri gözeterek dile getiremediği bir düşünce kalıbıdır. Bu dengenin bir örneği Celal Sahir'de de görülmektedir. Celal Sahir, Türk Derneğinin sade dil anlayışının tasfiyecilik olarak görülmesinden dolayı bütün yazışmalarda hemen Türkçeye geçilmesine taraftar olmadığını beyan eder (Korkmaz 2005: 749).

Servet-i Fünûn Hareketi başta olmak üzere derneğin karşıtı olanlar arasında yer alan Süleyman Nazif (ö. 1927), "tabii tasfiyecinin zaman mefhumu" olduğu düşüncesindedir (Gür 2017: 30-31). Derneğin görüşüne karşı gelenler, dilin Orta Asya'daki yaşayan yahut eski örneklerinden yararlanma düşüncesine takılmışlardır. Örneğin Mehmet Akif (ö. 1936), bu konuda, bir yanda Veysî (ö. 1628) ve Nergisî'lerin (ö. 1635) dilini bir yanda da Maveraünnehir'den Osmanlılar için hiç dokunulmamış, yaratıldığı gibi kalmış bir dil getirmek isteyenlerin bulunduğunu ifade etmiştir (Korkmaz 2005: 749).

Türk Derneğinde farklı bakış açıları, organize olamama ve zıt görüşler dikkat çekmektedir. Beyannamelerinde açık hüküm olsa bile tekliflerin bu hükümlerle uyuşmaması, Türk Derneğinin tasfiyeci mi yoksa sadeleştirme mi olduğunun tam manasıyla anlaşılmasına sebep olmuştur. Ortaya çıkan bu belirsizlikler sebebiyle dernek kısa sürede dağılmıştır.

Dile ilişkin bu tartışmalar yoğun bir şekilde devam ederken Genç Kalemler dergisi etrafında teşekkül eden yeni bir dil cereyanı kendini hissettirmeye başlamıştı. Yeni Lisan Hareketi'nin vücuda gelmeye başladığının ilk işareti Ömer Seyfettin'in (ö. 1920) Ali Canip'e (ö. 1967) yazdığı bir mektup olmuştur. Ömer Seyfettin, mektubunda lisanın mevcut halinden nefret ettiğini ve bu hâliyle bilime ve mantığa muhalif olduğunu, buna çareler ararken Asya'nın karanlıklarına girmeyeceğini,

süs için kullanılan Arapça ve Farsça terkiplerin ise fikri olmayanlarca tercih edildiğinden bahisle Ali Canip'e lisanla ihtilal yapmayı teklif eder (Öksüz 2016: 83). Ömer Seyfettin aslında o zamana dek yapılan dil tartışmalarında sunulan reçeteleri tasvip etmediğini bir miktar isyankâr hâlin de hissedildiği bu satırlarla ilan etmiş olur. Mektubun ardından kısa bir süre sonra "Yeni Lisan" makalesini kaleme alan Ömer Seyfettin, artık dil tartışmalarında yeni dönemin de başladığını daha geniş kitlelere duyurmuştur. Bu hareket, yenileşmenin gereğine inandığına dair mesajını, faaliyetlerine Yeni Lisan adını koyarak vermeyi tercih etmiştir. Bu minvalde derginin isminde bulunan "genç" sıfatıyla hareketin ismindeki "yeni" sıfatının tam bir tetabuk içinde olması dikkat çeker. Yeni Lisan Hareketi'nin, 1911-1932 yılları arasında Osmanlıcılar ile tasfiyeciler arasında denge unsuru olduğu da ifade edilmiştir (Korkmaz 2005: 749).

Yeni bir dil yapılanmasının peşine düşen Yeni Lisancıların temel avantajını oluşturan en önemli özelliklerinin dile ilişkin sorunları teşhis kabiliyetleridir. Yeni Lisan mensupları Türk Derneğinde müşahede edilen yabancı dillerden geçmiş kelimelerle tek tek uğraşmak yerine yabancı dillerden geçen ve Türkçeyi istila eden yabancı dillere ait dil bilgisi kaideleri ile mücadele etmeyi öne çıkarmıştır. Yeni Lisan Hareketi böylece Türkçenin geleceği açısından önemli bir meseleye dikkat çekmeyi tercih etmiştir. Ömer Seyfettin'e göre beş yüz yıldır dilimizde bulunan Arapça ve Farsça asıllı kelimelerin dilden atılması imkânsızdır. O, İstanbul Türkçesini öne çıkararak konuşma ve yazı dilinin birleştirilmesiyle kabiliyetlerinin ve sanatlarının takdir edileceği düşüncesindedir (Uyguner 1999: 28). Yeni Lisan mensupları bu noktada Tanzimat aydınlarının görüşüyle birleşir ki bu görüş yazı dili ile konuşma dilinin birbirine yaklaştırılmasıdır Bu hareket, bir Osmanlı dilinin hâkim olmasına gayret ederken öte yandan herhangi bir dilin üç dilden müteşekkil olabileceği fikrini reddederek Türkçenin tek bir dil olduğunu da vurgular (Duman 2002: 121).

Bu hareketi doğuran siyasi, sosyal, fikrî ve edebî sebeplerden en dikkat çeken ve konumuzla bağlantılı da olan sebep, 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanı neticesinde siyasi görüş ve düşüncelere uygun olarak ortaya çıkan dil hareketlerinin devam edegelen sadeleşmeyi gerekli hâle

getirmesidir.¹⁴ Dolayısıyla daha önce de belirttiğimiz üzere Türkiye’de dil tartışmalarının siyasi bir vechesi de bulunmaktadır.

Yeni Lisan’ın önemli simalarında biri de Türk lehçelerinden kelime transferi yaparak Arapça ve Farsça kelimelerin tasfiye edilmesi düşüncesine karşı olan Ziya Gökalp (ö. 1924) olmuş ve edindiği sosyoloji müktesabatının da tesiriyle Yeni Lisan’ın ideologu olma sıfatını kazanmıştır. Gökalp, bu özelliğiyle Genç Kalemler dergisinin dil politikalarını belirleyerek sistemleştirir (Argunşah 2011: 12). Ömer Seyfettin, Yeni Lisan’ın nesir tarafını sevk ve idare ederken onun dil ve edebiyat ile şiir cephesinin temsili Ali Canip’e düşmüştür (Dağtekin 2022: 34-35). Ali Canip, unutulmaz hizmetler ifa eden bir fikir adamı olarak da tanınmıştır (Harmancı 2012: 1451).

Dilde ikili yapıya karşı durma temelinde hareket eden Yeni Lisan’ı tenkit noktasında da bir müktesabat olduğu söylenebilir. Bu noktada ilk tartışma Bekir Fahri isimli bir gencin Genç Kalemler dergisine gönderdiği mektupta Yeni Lisancuların muhitin en ince noktalarına kadar nüfuz edemediği yönündeki eleştiri olmuştur (Öksüz 2016: 113). Mehmet Fuat Köprülü’nün de hareketin kendine aldığı Yeni Lisan isminden hareketle Yeni Lisan mensuplarını yapma dil vücuda getirmekle suçladığı görülür. Köprülü, Arapça ve Farsça terkiplerin atılması teklifini de dile müdahale olarak nitelendirir (Akün 2003: 473). Ömer Seyfettin’in kayıtlara geçmiş olan karşı fikrine rağmen Yakup Kadri’nin (ö. 1974), Çağatayca söyleme isteğinde olduğunu belirterek Yeni Lisancuları eleştirmesi ise son derece dikkat çekicidir. Hareketi, istiskal derecesinde küçümseyerek eleştiren bir diğer kalem sahibi ise Cenap Şehabettin’dir.¹⁵ Onun iddialarına cevap kendisiyle polemikleri olan Ali Canip’ten gelmiştir.¹⁶ Süleyman Nazif de bu tartışmalara katılarak Yeni Lisan Hareketi’nin, edebî lisanı avama

¹⁴ Bahse konu sebepler ve daha ayrıntılı bilgi için bk. Yusuf Ziya Öksüz, Türkçenin Sadeleşme Tarihi Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi, 3. bs., Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s. s. 86-87.

¹⁵ Cenap Şehabettin Yeni Lisan Hareketi’nin Türklüğü ikiye böleceğini ifade eder. (Ayrıntılı bilgi için bk. Öksüz, age, s. 127.)

¹⁶ Ali Canip Yöntem, Cenap Şehabettin’e Yeni Lisan Hareketi’nin Türklüğü birleştireceği cevabını verir. (Ayrıntılı bilgi için bk. Öksüz, age, s. 126-127.)

indirmek istediğini söyler (Öksüz 2016: 128). Onun tenkitlerine cevap, Ömer Seyfettin'den gelir.¹⁷

Öz itibarıyla denilebilir ki Yeni Lisan Hareketi, türlü itirazlara rağmen daha ölçülü bir dil kullanım teklifinde bulunarak kelime tasfiyeciliği yerine yabancı dillerin dil bilgisi özelliklerinin Türkçeyi istilasına çareler üretmeye odaklanmıştır. Yazı dili ile konuşma dilinin yakınlaşması merkezinde hareket eden bu hareketin mensupları, II. Meşrutiyet Dönemi'nde yaşanan dil tartışmalarına "yeni" bir ivme kazandırmış ve etkisi kendinden sonra da devam etmiştir. Dolayısıyla bu harekete başlangıç tarihi vermek mümkünse de bitiş tarihi verebilmek pek mümkün görünmemektedir.

Tanzimat ve Meşrutiyet'i içerecek şekilde 1839'da başlayıp 1918'e kadar yaklaşık seksen yıllık süreçte dile ilişkin talepler, teklifler, uygulamalar ya da fikrî boyutta kalan ve uygulama sahası bulamayan görüşler yukarıda ele alındığı şekliyle genel mahiyette bu şekilde özetlenebilir. Bu yıllar, Cumhuriyet Dönemi'ne doğrudan miras kalmış tartışmaları barındırması sebebiyle Türk dili tarihinin önemli bir dönemini kapsar. Bu uzun dönem ayrıca, 1923'te kurulan yeni Türk devletinin doğrudan ve taraf olarak yer aldığı, medeniyet değişikliğinin en önemli aracı olma vasfını yüklediği dil kararlarının ve hayata geçirdiği dile ilişkin uygulamaların hazırlayıcısı konumundadır.

3. ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDEKİ DİL TARTIŞMALARININ GENEL SEYRİ

Tanzimat Dönemi'nde ıslahı düşünülen Arapça temelli Türk harflerinin Latin temelli Türk alfabesiyle değiştirilmesi gerektiği fikrinin kuvvetli bir cereyan olarak görüldüğü dil tartışmalarının yeni döneminde dikkat çeken gelişmeler görülür. Bu gelişmelerden biri, 1906 yılında İvan Monolov adlı gazeteciye verdiği beyanatta (Yalçın 2013: 36) Mustafa Kemal Atatürk'ün, daha o yıllarda bu fikri taşımaya rağmen alfabe değişikliğinin belli bir zamana yayılmasını tercih etmiş olmasıdır. Zira Hüseyin Cahit Yalçın (ö. 1957) tarafından 1922 Eylül'ünde Mustafa Kemal

¹⁷ Ömer Seyfettin, yapılan tenkitlerin ilmî olmadığını ifade ederek Süleyman Nazif'e ispatlaması için dört soru sorar. (Ayrıntılı bilgi için bk. Öksüz, age., s. 129.)

Atatürk'e tevcih edilen alfabe değişikliğine ilişkin bir soruya onun daha zamanının gelmediğini ifade ettiği kayıtlara geçmiştir (Ülkütaşır 2009: 42).

1923 yılında yapılan İzmir İktisat Kongresinde Latin temelli Türk harflerine geçişe dair verilen önerenin Kongre Başkanı Kazım Karabekir (ö. 1948) tarafından okunmasına bile gerek duyulmadan reddildiği bilinmektedir.¹⁸ Bu konuda Mecliste ise ilk büyük tartışma hatta kavganın ise Şükrü Saracoğlu'nun (ö. 1953) alfabe değişikliği talebine ilişkin verdiği önerge (Ülkütaşır 2009: 42) sebebiyle olduğu düşünüldüğünde bu meselenin Atatürk tarafından niçin zamana yayıldığı daha da berrak bir hâl almaktadır.

1926 yılında Bakü'de yapılan I. Türkoloji Kongresi vesilesiyle geçmiş üç yılda toplumun alfabe değişikliğine hazırlanmasına yönelik sosyolojik tabanlı çalışmalar yeni bir açıyı da beraberinde getirmiştir. Zira yurt dışındaki Türklerle dil bağının kopmaması için alfabe değişikliğine mesafeli yaklaşan milliyetçi cenah, bu kongrede Türkistan'daki Türklerin Latin temelli harflere geçme kararı almaları sebebiyle fikirlerini yumuşatmışlardır. Böylece Türkiye'de alfabe değişikliğine dair çalışmalar ivme kazanmıştır. Dönemin Millî Eğitim Bakanı Mustafa Necati'nin (ö. 1929) de dilin ıslahı için gerekenin yapılacağını söylemesi (Bayar 2006: 16) bu ivmenin bir tezahürüdür. Dil tartışmalarının alfabe değişikliğiyle ilgili kısmında artık devletin tercihi iyice belirlemiştir. Nihayetinde 1928 yılına gelinceye dek bir dizi faaliyetlerin de eşliğinde 1839 yılında ıslah ile başlayan ve 1 Kasım 1928 tarihinde Latin temelli Türk alfabesinin TBMM tarafından kabulü neticesinde değişiklikle sona eren önemli bir dil tartışması mecra değiştirmiş, Osmanlı Türkçesine dair medeniyet değişikliği merkezli yeni dil tartışmalarının kapısını ardına dek açmıştır. Böylece 1932 yılında Türk Dili Tetkik Cemiyeti adıyla kurulan birkaç yıl sonra adını Türk Dil Kurumu olarak değiştiren dil derneği vasıtasıyla uzun yıllar sürecektir yeni bir dil tartışması sürecinin temelleri atılmıştır.

Bu merkezde 26 Eylül 1932'de toplanan Birinci Türk Dil Kurultayında yaşanan tartışmalar önemli bazı verileri bize sunmaktadır.

¹⁸ M. Şakir Ülkütaşır, A.y.

Bunlardan en dikkat çekenini ise kurucu iradenin taleplerine muvafık tezlerin yanında dilde tabii gelişimi savunarak ona dışarıdan bir müdahale yapılmasına karşı tezin de Hüseyin Cahit Yalçın tarafından ısrarla savunulması olmuştur.¹⁹ Neticede gelecek iki yılın aşırı kararların gölgesinde geçeceği ve Osmanlı Türkçesi devrinin kelimelerine yönelik tasfiyenin yoğun bir biçimde yaşanacağı bu yeni dönem, dil tartışmaları tarihinde bir dizi kargaşa hâlinin de habercisi hükmündedir. Zira tasfiyenin kurallar çerçevesinde yapılabilmesini destekleyecek ve atılan kelimelerin yerini doldurmak için yapılan taramayı yönetebilecek nitelikte bir bilim adamı kadrosu bu yıllarda mevcut değildi (Korkmaz 2007: 339).

1934 Ağustos’unda toplanan İkinci Türk Dil Kurultayı aslında bu kargaşa hâlinin sona erdirilmesi için yeni bir fırsat olmuş ve ilk kurultaydan sonra meydana gelen aksamaların çözümüne odaklanılarak dil çalışmalarında daha makul bir çizgi yakalamanın gayreti güdülmüştür. Bu kurultayın ana konusu terimler ve Tarama Dergisi’ndeki karmaşanın giderilmesi ile Karşılıklar Kılavuzu’nun hazırlanması olmuştur (Bayar 2006: 19). Bu yeni dönem *İlimli Özleştirme Dönemi* olarak isimlendirilmiştir (Korkmaz 2007: 340).

Atatürk, 1935 yılı itibarıyla Osmanlı Türkçesinin Anadolu sahasında konuşulan Türk dilinde ne kadar önemli bir yer kapladığını ve XIII. asırda başlayan bu devrenin yaklaşık altı asır boyunca Türkçenin içinde yeni bir yol tutarak ince ince nasıl işlendiğini tecrübe etmiş ve tasfiyeciliğin²⁰ bir

¹⁹“Ancak bir dil planlamasının gerekli ve zorunlu olduğunun kesinkes kabulüyle düzenlenen bir kurultayda, dilin ‘tabii tekamüle’ bırakılması gerektiğini savunan Hüseyin Cahit’e söz verilmesi anlamlıydı. Nitekim kurultaydan birkaç gün önce Hüseyin Cahit’in tezi Atatürk’ün önüne gelmiş, fakat o kısa bir tereddüitten sonra kurultayda sunulmasında sakınca görmemişti. Falih Rıfkı’nın aktardığına göre kurultayın ilk günü Hüseyin Cahit’in zaferi ile çalkalanınca, gelişmeleri locasından izleyen Atatürk, karşı tezi güçlendirmek için hasta yatağındaki Samih Rifat’ı kürsüye getirtmek zorunda kalmıştı. Aslında Hüseyin Cahit, dilde değişmeye değil; bir devlet müdahalesine karşıydı. Ona göre son yirmi beş yıl içinde gittikçe kuvvetlenen sade dil cereyanı bugün Arapça ve Acemce terkipleri dilimizden söküp götürmüştü. Aynı süreç bundan sonra da devam edeceği için bir dil planlamasının gereği yoktu.”(Sadoğlu 2010: 238)

²⁰ Mehmet Kaplan’ın tasfiyeci anlayışın hem dili kısırlaştırdığı hem de dil zevkini yok ettiğine dair düşüncelerini içeren *Kültür ve Dil* adlı kitabında yayımladığı “Dil Güveleri” adlı yazı dikkate şayandır. Kaplan, yazısında Yahya Kemal’in Süleymaniye’de Bayram Sabahı isimli abide vasfını haiz şiirinde geçen Arapça-Farsça

çıkamaz olduğunu kavramıştır. Falih Rıfkı Atay'ın anılarına yansıdığına göre Atatürk'ün 1932'de başlayan dil tartışmalarındaki alevli komplikasyonların dildeki tahribatlarını bizzat müşahede ettiğini "*dilin bir çıkmaza saplandığı*" (Atay 1984: II/452) şeklindeki sözlerinden anlamak mümkündür.

Yapılan değerlendirmelerde aşırılığın getirdiği heyecan ile kısa vadede ve temelsiz tedbirlerle dilin özleştirilmesi ve Türkçeleştirilmesinin mümkün olmadığı, bu işin uzun vadeli kültür ve bilim çalışmalarının konusu olduğu vurgulanmış ve 1936-1938 yılları arasındaki dönemde aşırı özleştirme çalışmalarının genellikle normal dil çalışmalarına dönüştüğü sonucuna varılmıştır (Korkmaz 2007: 340). Ancak bu normalleşmenin, özleştirme çabalarına dair aşırılık ile ilgili olduğunun altı özellikle çizilmelidir. Zira 1936 yılında toplanan Üçüncü Türk Dil Kurultayı, dil tartışmalarında yeni bir devre olan "Güneş Dil Teorisi" tartışmaları çerçevesinde şekillenmiştir. Teori, bu yıllarda bambaşka bir hâl alan yeni dil tartışmalarını başlatarak farklı farklı çıkmazları da peşinde getirmiştir. Öz itibarıyla bütün dillerin ortak kaynağının Türkçe olduğu önermesi üzerinden yapılan tartışmalar kamuoyunu uzun bir süre meşgul etmiştir. Birtakım yakıştırmalar ve zorlamalar ile Arapça, Farsça, Fransızca ve ölü bir dil olan Sümerce kelimelerin etimolojik olarak Türkçe kaynaklı olduğunun ispatına çalışılmıştır. Bu tutum beraberinde içeride ve dışarıda tepkiler meydana getirmiştir (Bayar 2006: 21). Bunun yanı sıra teorinin aslında kontrolsüz bir şekilde ve müdahaleler neticesinde yapılan tasfiyeciliği frenleme mekanizması olarak kullanıldığı da ifade edilmiştir (Yıldızlı 2017: 87).²¹

Bu tartışmalar, Atatürk'ün 1938'de vefatıyla sona ermiştir. İki yıllık hazırlık devresinden sonra 1940-1950 yılını kapsayan yeni bir dönem böylece başlamıştır. İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı olmasıyla 1940'tan sonra bazı alanlarda farklı yönelişler görülmüştür. Bu çerçevede dil konusunda tasfiye edilen Arapça ve Farsça menşeli kelimeler, yerini yeni

asılı kelimeleri işaretleyerek bu kelimelerin tasfiye edilmesi hâlinde şiirin yazılı olduğu sayfaları güveler yemiş gibi olacağı mecazı üzerinden kelime tasfiyeciliğini eleştirir. (Ayrıntılı bilgi için bk. Kaplan 1983: 266-268.)

²¹ "*Dilde inkılap yapılamayacağını gören ve özleştirmeciliği bir irtica gibi gören Atatürk, Güneş Dil Teorisini özleştirmeciliğe karşı bir frenleme olarak kullandı.*" (Akt. Yıldızlı 2017: 87).

türetilen kelimeler ile Batı kökenli kelimelere bırakmıştır (Altınışık 2011: i-ii).

Bu dönemde en çok ses getiren gelişme ise anayasanın Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün emriyle dönemin TDK yönetiminin ve çevresinin benimsediği öz Türkçe ile yeniden kaleme alınarak 1945 yılında TBMM tarafından kabulü olmuştur. Bu gelişme ile devletin en üst düzeyde bağlayıcı ve düzenleyici metni olan anayasanın diline devletin müdahalesi söz konusu olmuştur. Böylece dönemin devlet erki dil tartışmalarındaki duruşunu bir kez daha perçinlemiştir. Ancak devletin yönetimini üstlenen siyasi erk, 1946 yılında yapılan ilk genel seçimlerde işaretleri gelmeye başlayan memnuniyetsizliği idrak ederek yarı resmî konum alan TDK eliyle Altıncı Türk Dil Kurultayında TDK muhaliflerinin isteklerine bigâne kalmamış ve uzun yıllar süren dil tartışmalarında ortak noktalara yoğunlaşmaya çalışmıştır. Peyami Safa da bu duruma ilişkin tartışmaların şiddetlendiği 1945'ten sonraki liberal ve demokratik devrede [Çok partili hayata geçildiği yıllar kastedilmektedir. (Fuat Dağtekin)] Altıncı Türk Dil Kurultayının bazı prensipleri tadil ettiğini, dilin özleştirilmesine sadık kalınmakla beraber halk dilinde yaşayan birçok Arapça ve Farsça kelimenin muhafaza edilmesi, diğer kelimelerin ise Türkçeleştirilmesi kararını verdiğini kaydeder (Safa 1951: 187).

Ancak 1932 yılında başlayan ve Atatürk'ün de ifadesiyle “*çıkmaza sapolanan dil*” tartışmaları, kararları ve uygulamaları, bir süre sonra medeniyet değişikliği krizine de dönüşmüştür. Yanı sıra bu vakianın toplumun derinliklerinde uyandırdığı olumsuzluklar diğer başka enstrümanlarla da birleşerek 1950 yılındaki genel seçimlerde dönemin siyasi erkinin arzulamadığı bir sonuç ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Böylece Demokrat Parti, iktidarı Cumhuriyet Halk Partisi'nden devralmıştır. Dolayısıyla meselenin dil boyutu, dinî ve siyasi boyutlarını da içerecek şekilde genişlemiştir. Bütün bunlar alfabe ve dil tartışmalarının, o dönemlerdeki yönetim erkinin genel algısıyla mütenasip olarak devletin rejimi ve varlığını sürdürmesi meselesiyle ilintili olduğunu da göstermektedir. Dolayısıyla Türkçeye dair tartışmaların bu dönemde siyasete etki edebilecek düzeyde olduğu anlaşılmış ve söz konusu dil tartışmalarının genel siyasi tabloyu da etkileyecek güce ulaştığı müşahede edilmiştir.

4- İLK ON YILINDA TÜRK DİLİ DERGİSİNİN OSMANLI TÜRKÇESİNE YAKLAŞIMI VE BU YAKLAŞIMIN GÜDÜLEYİCİ UNSURLARI

Türk Dil Kurumu (TDK)'nun 1932'de kurulmasıyla bir süre düzenine bağlı olmaksızın yayımlanan dergiler bir yana, aylık yayın olarak 1945 yılından itibaren bir dergi çıkarılması gündeme gelmiştir. 1949 yılındaki Altıncı Türk Dil Kurultayına kadar çeşitli çekincelerle dergi çıkarmaya yönelik herhangi bir adımın atılmadığı görülmüştür. Dergi işi ancak yukarıda sözü edilen kurultayda karara bağlanmış ve buna yönelik yetki, kurultay tarafından yönetim kurulunun uhdesine tevdi edilmiştir (Akalin 2010: 304). Aradan geçen iki yılda ise aylık bir dergi çıkarmaya yönelik herhangi bir faaliyet görülmemiştir. Nihayetinde ilk sayının siyasi erkin dolayısıyla devlet desteğinin TDK üzerinden çekilmesi sürecini hızlandıran 8-9 Şubat 1951 tarihli Olağanüstü Türk Dil Kurultayından sonra, 1951 yılının Ekim ayında çıkartıldığı görülür. Burada dikkat çeken hadise, derginin ilk yayımının yapıldığı ve yukarıda belirtilen tarihin TDK'nin iktidar düzeyinde bir erk ile (DP iktidarı) dil tartışmaları ve uygulamaları mevzusunda karşı karşıya geldiği yılların başları olmasıdır. Dolayısıyla derginin çıkarılması meselesinin bir sürünceme hâlimden sıyrılmasının altında dil politikaları bağlamında muhalif pozisyona düşen TDK'nin, tabiatıyla da öz Türkçecilerin yeni arayışlara girmesi yatar. TDK'nin DP iktidarına olan karşıtlıklarının sergilendiği bir zemin olma özelliği yükledikleri ve Türk Dili adını verdikleri derginin (bundan böyle Dergi) yayımlanma süreci böylece başlar.²² TDK, dönemin iktidarına yönelik muhalefetini farklı bir stratejiyle Arapça ve Farsça unsurların çokluğunu özneleştirerek Osmanlı Türkçesi karşıtlığı üzerinden yapmıştır. Bu minvalde ilk sayıda çıkan ve Dergi yönetimince kaleme alınan Türkiye'de Dil

²² Cumhurbaşkanı Celal Bayar, politika dışında kalınması ve yalnızca bilimsel çalışmalar yapılması kaydıyla Türk Dili dergisinin çıkarılmasına destek verir. (Şükrü Haluk Akalın, Bir Tarih: Birinci Sayısından Yedi Yüzüncü Sayısına Türk Dili", Türk Dili, C: XCVIII., S: 700, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, Nisan-2010, s. 307) Ancak politik bir mahiyet almaması istenen dergide yayımlanan çeşitli yazılarda TDK, satır arasına sıkıştırılan ifadelerle DP yönetimine politik anlamda muhalif olduklarının işaretini vermiştir.

Devrimi adlı ve TD imzalı bildiri niteliğindeki yazıda (TDK 10/1951: 35-36)²³ şu ifadeler dikkat çeker:

“...Fakat İslamlaşın kabulü üzerine, Kur’an ve ilim dili olarak Arapça, Orta Doğu’nun işlenmiş edebiyat dili olarak da Farsça, örnek olarak kabul edildi. Asıl Türkçe, halk edebiyatına ve halkın konuşma diline münhasır kaldı. Böylece gölgede kalan öz Türkçenin kelime yapma kuvveti zayıfladı, gerek kelime haznesinin, gerekse şekillendirici unsurlarının bir kısmı kullanılmaz oldu. Aynı zamanda dile girmiş olan Arapça ve Farsça unsurlar geniş ve serbest bir şekilde işletildi. Türkçe, yabancı organizmaları içinde yaşatıp üreten bir gıda medyumuna hâline gelmişti, sanki Türkçenin içinde ikinci bir dil yaşıyordu.

...

Osmanlıca, sadece kelime bakımından yabancı olan unsurların değil aynı zamanda yabancı gramer kurallarının da bir karması idi.”

DP, iktidara geldikten sonra kısa sürede bakanlık ve bağlı kurum-kuruluşların adlarını Osmanlı Türkçesine uygun hâle getirince TDK’nin tepkisini çekmiştir. Ancak mevcut şartlarda yüksek tonajlı bir karşı çıkış yapamayan TDK, yeni çıkarmaya başladıkları Dergi vasıtasıyla düşüncelerini ve yaklaşımlarını kamuoyu ile paylaşma yolunu tutmuştur ki yukarıda alıntılanan satırları da kapsayan yazının tamamında bu durum rahatça izlenebilmektedir. Yukarıda bahsi geçen yazının bir bölümünde Cumhuriyetin ilanı ve Türk devriminin başlamasıyla türlü Türk tesislerinin çağdaş hâle getirilerek sınıf farkının kaldırıldığı, dilin de bunlarla ayarlanmasının lazım gelindiği ifade edilir (TDK 10/1951: 36). TDK, böylece kendi yollarının kurucu iradenin yolu olduğunu ve DP iktidarınca alınan dil kararlarının “geriye dönüş” olduğu itirazını satır

²³ Makalemizde bu noktadan itibaren Türk Dili dergisinden yapılan aktarım ve alıntılar için, yay ayrıçlı metin içi kaynak gösteriminde eğik çizginin solunda yararlandığımız derginin o sayısının yayımlandığı ayın rakamla ifadesi, sağında ise yayımlandığı yılın bilgisi verilmiştir. (Örnek: 10/1951) Kaynakçada ise dergilerin yayımlandığı aylar yazı ile yayımlandığı yılın önünde belirtilmiştir. (Örnek: Ekim-1951)

aralarına böylece serpiştirmiştir. Bununla birlikte TDK, daha önceki devrede pek rastlanmayan şekilde orta yolu benimsediğini belirtme ihtiyacını duyarak gerek iktidar erkinin gerek toplumun geniş kesimlerinin tepkisini çekmeme gayretini de gütmüştür. Bu gayeye dair izler şu satırlarda (TDK 10/1951: 39) kendini hissettirir:

“Dil devrimi kökten kazıma bir yol takip etmemektedir. Yüzde yüz tasfiyecilik arkasından koşulmuyor. Amaç, Türkçeyi rasyonel ölçüde kendi unsurlarından toplanmış, gerek Doğu gerek Batı dillerinin baskısından kurtulmuş, kendine has prensiplerle işleyebilecek derecede serbest ve bu yolda gelişebilir bir dil hâline getirmektir.”

Bu yıllarda TDK'nin önemli bir üyesi olan Peyami Safa, Osmanlı kanunlarında ve okullarında kullanılan hukuk ve bilim dilini ulemanın icat ettiğini ve bunun bir çeşit zorlama olduğunu savunsa bile o da dil meselesinde orta yol tesisine yönelik çabalarını satırlara yansıtmıştır. Safa, yazısında halk dilinde ifade enerjilerini kaybetmemiş canlı kelimelerin yabancı da olsalar atılamayacağını *kitap* ve *lamba* örneklerini vererek aksi durumun dil donkişotluğu olduğunu savunur (Safa 11/1951: 17). Safa, böylece Osmanlı Türkçesinden günümüze ulaşmış enerjik kelimelerin kullanımına karşı olmadıklarını, ancak hukuk ve diğer bilim dallarındaki terimlerin sorunlu olduğuna dikkat çeker.

TDK ve çevresinin Osmanlı Türkçesinin öğrenimi ve öğretiminin zor olduğu görüşünü benimsediği bilinmektedir. Dergi'nin ikinci sayısında Hikmet Bayur'un kaleme aldığı yazıda bu görüş izah edilir. Bayur, yazısında pek çok kavram için Arapça, Farsça ve son yıllarda ise Fransızcadan kelime alınmasını eleştirerek kavramları bu dillerin gramer esaslarına göre türetmenin hastalık boyutuna ulaştığını ve Türkçeden başka üç dilin daha gramerinin öğrenilmeden bu eylemin yapılamayacağını belirterek bunun da ezberciliği ve dilde sathiliği getireceğini ifade eder. Bayur, TDK'nin dil çalışmalarıyla bunun önüne geçerek Türkçenin öğrenilmesinin ve bilim dili olmasının önünün açılacağını savunur (Bayur 11/1951: 2-3). Dolayısıyla Dergi'de yayımlanan bu yazıya göre Osmanlı Türkçesi ile bilimsel çalışma yapmak imkân dışıdır.

Osmanlı Türkçesinin üç dilden toparlama bir dil olduğu kanaatinin yaygın olduğu TDK’de bu fikir kuvvetli biçimde daima işlenmiştir. Peyami Safa, bir yazısında Cumhuriyet öncesinde Türk dilinin Arapça ve Farsça kelimelerden mürekkep olduğunu, 1923’ten önce bu meselenin hâlinin zor olduğunu yazar. İnönü döneminde tasfiyeciliğe desteğin devam ettiğini ve 1945 Anayasası’nın bu desteğin ürünü olduğunu belirten Safa, Osmanlı Türkçesinin en üst resmî bağlayıcı metnin dili olması hasebiyle en önemli tasfiyenin Teşkilat-ı Esasiyenin kaldırılması olduğuna işaret eder (Safa 01/1952: 1-3). Böylece Osmanlı Türkçesi, devletin en üst bağlayıcı metninden de tasfiye edilerek dönemin iktidarı kanalıyla devlet ile Osmanlı Türkçesinin bağları büyük oranda kesilir.

Dergi’nin aynı sayısında Halil Nimetullah Öztürk de yüzyıllar boyunca toplumu saran yabancı kültürün Türkçeyi öz varlığından ayırarak ona bambaşka bir kılık verdiğini (Öztürk 01/1952: 25-26) ifade ederek şöyle devam eder:

“Osmanlıca denilen bu yabancı ve yapma dil, yüzyıllar boyunca Türk toplumunun kültür dili olmuş, bunun sonucu olarak toplum öz varlığından uzaklaşmış, ulus birliğini yitirmiş, sanki iki ayrı toplum olmuştur. Bir yanda Osmanlı çevresi öte yanda halk çevresi.”

Yazar, “Osmanlıca” ifadesiyle TDK’nin neyi kastettiğinin işaretini Dergi’deki bu satırlarla vermiştir. Buna göre Osmanlı Türkçesi “yabancı dil”dir ve terim adı “Osmanlıca”dır; tıpkı İngilizce, Almanca, Arapça, Hintçe gibi...

TDK’de uzun yıllar genel yazmanlık ve bir dönem başkanlık yapan Ağâh Sırrı Levend de Dergi’nin on birinci sayısında kaleme aldığı yazıda Osmanlı Türkçesi için “melez dil” ifadesini kullanmıştır. Levend’e göre klasik Türk edebiyatı, Türkçeye uymayan aruz vezninin kullanıldığı, “melez dil”le meydana gelmiş ve yapmacıklarla örülmüş bir edebiyattır. Yazıda ayrıca Nâbî’nin *Hayrâbad*’ı ve Bâkî’nin mısraları üzerinden verilen örneklerde Farsçanın hâkimiyetindeki klasik edebiyat şairlerinin eserlerini Türkçe olduğunu sanarak yazdıkları ifade edilir (Levend 08/1952: 1-3). Levend böylece dolaylı olarak klasik Türk şairlerinin dil bilincinden yoksun olduğu sonucuna ulaşılmasına zemin hazırlamış olur.

Levend imzalı başka bir yazıda ise genç neslin “Osmanlıca”yı sevmeyerek onu gülünç bulduğu, eski neslin “Osmanlıca”yı öğrenmek için çektiği zahmet, katlandığı eziyet ve harcadığı zamanı düşündüğünde gençlerin eski nesle acımdan kendilerini alamadıkları ifade edilir. Yazar, “Osmanlıca”nın gençlere zorla sevdirmeye çalışılmasının fayda vermeyeceğini belirterek yazısını sonlandırır (Levend 01/1953: 185-187). Psikolojik yönden etkileme çabalarının satırlara yansıdığı bu yazı, doğrudan gençleri hedeflemiştir.

Yaşanan düşünce krizinin bir medeniyetten başka bir medeniyete geçişin tabii sonucu olduğu tespitiyle başlanan Suat Erginer imzalı bir başka yazıya bakıldığında bilimsel geriliğin nesir diline bağlandığı, Doğu ile Batı medeniyetlerinin temel farkının dili kullanım biçimi olduğu hükmü verilerek Doğu nesrinde süs, kelime oyunu, şatafat, fikir sefaleti, bilgi ve kültür cıvılgınlığının göze çarptığı ifade edilir. Yazar, Batı nesrinin matematiksel bir ifade yetisine sahip olduğu, süs ve içi boş kelimeler tufanındaki Osmanlı nesrinin bu hastalıklarla malûl olduğu hükmünü de verir. Yazara göre bu sebeplere binaen “Osmanlıca” ile ilişkin tamamıyla kesilmesi zorunludur (Erginer 03/1953: 354-356). Yazıda öne çıkarılan kavramlar üzerinden satır aralarına yansıyan düşünce, öz Türkçeciler tarafından Doğu medeniyetinin yapmacıklarla dolu bir dil enstrümanı olarak görülen Osmanlı Türkçesiyle bilimsel faaliyet yapılamayacağı, dolayısıyla ilerlemenin önündeki en büyük engellerden birinin terkedilen medeniyetin kullandığı dil, başka bir ifadeyle Osmanlı Türkçesi olduğu yönündedir. Zira yazar bu yazının devamı niteliğindeki diğer bir yazısında ümmetçi bir medeniyet olan Osmanlı medeniyetinin din temelli olduğundan akılcı değil nakilci olduğunu ve bu medeniyette gerçeğe, akıl ve deney yoluyla değil sezgi yoluyla ulaşılabileceğine inanıldığını yazar. Yazar, yeni dönemde statiklikten dinamikliğe geçildiği için uzun tasvirlerin, süslü kelimelerin, şairane cümlelerin yerini kısa, özlü bilgi ve kültürle dolu cümlelere bırakacağını ifade eder. Erginer, yazısının sonuna doğru “Osmanlıca” yerine Türkçe düşünmek istediklerini yazar (Erginer 07/1953: 669). Dolayısıyla daha önce de dikkat çekildiği üzere TDK’ye göre Osmanlı devrinde konuşulan dil, “yabancı dil”dir. Kaldı ki TDK, Halil Nimetullah Öztürk’e göre de “Osmanlıca”dan Türkçeye geçmek için ilmî yolla çalışmak amacıyla kurulmuş olan bir müessesedir (Öztürk 01/1953: 248). Ağah Sırrı Levend de bir yazısında bu görüşü pekiştirircesine

yazılarının “Osmanlıca”dan Türkçeye doğru gittikçe ilerleyip genişleyen bir yol takip ettiğini yazar (Levend 04/1953: 411).

M. Nermi de TBMM’de Anayasa metninin tekrar Teşkilat-ı Esasiye diline dönüştürülmesi çalışmalarını vesilesiyle kaleme aldığı yazısında “*Osmanlıca azmanı dil*” ifadesini çekinmeden kullanır. Nermi, dilin tekrar Osmanlılaşmaya başlamasından üzüntü duyduğunu belirterek “Osmanlıca”nın kötü düşünce ve zevk mirasından kurtulmadıkça tertemiz bir Türkçeye kavuşulmasının mümkün olmadığını yazar (Nermi 06/1953: 589-591). Zira ona göre “Osmanlıca” bir azman, dolayısıyla mecazi anlamda bir “canavar” dilidir. Yine anayasa diline yönelik tartışmaların yoğun olduğu bu yıllarda Ağâh Sırrı Levend’in bir yazısı Dergi’de yayımlanır. Levend, bu yazısında Teşkilat-ı Esasiye’nin tekrar kabul edilmesinin DP iktidarının “Osmanlıca’yı” yayma çalışması olduğunu belirtir (Levend 07/1953: 653). Zira ona göre “Osmanlıca” denilen dil uydurmadır ve bu dilin alın yazısı, “tunturak-ı elfaz” yani boş kelime ve tamlamaların art arda dizilerek “gürültü çıkarma” illetine tutulmasıyla belli olmuştur: Dilin yapısını bozması ve kanını emmesi... Levend, bu illetin XV. yüzyılın ortalarından itibaren dile musallat olduğunu da ekler. Yazar, yazısının sonunda ise kendisine musallat olan illete rağmen ömrü çok uzun süren “Osmanlıca”nın millî kültüre derin yaralar açtığını ancak devrini tamamlayarak tarihe karıştığını belirtir (Levend 10/1953: 1-4). Dolayısıyla yazarın, “dil doktoru” olan TDK’nin Türkçeyi bu “illet”ten kurtardığını ima eden mecazi bir mesaj verdiği görülür. Zira TDK’ye göre bu hastalık nüksetmiştir ve mevcut zamanda “*Osmanlıca artıkları*” hâlâ bol bol kullanılmaya devam etmektedir (Ağakay 12/1953: 127). Bu noktada Avrupa’nın, Osmanlı’nın son dönemleri için dillerine pelesenk ettikleri “*hasta adam*” yakıştırmasının akla gelmesi ise tabii sayılmalıdır. Zira TDK’ye göre de “Osmanlıca” bir “dil hastalığı”dır.

Bütün bu bakış açılarından daha farklı olarak Abdulkadir İnan, nesir konusunda Erginer’den farklı düşünmüş ve Türkçe yazmak, bu dili Fars dili derecesine ulaştırmak için çırpınan ve çabalayan yazarların²⁴ Arapça

²⁴ İnan’ın “Bu dili Fars dili derecesine ulaştırmak” sözü ile Farsçanın Türkçeden üstün olduğu ve Türkçenin, Farsçanın seviyesine çıkarılması gerektiği şeklinde bir fikri kastettiğini düşünmemekteyiz. İnan, Türkçenin o dönemde de edebî dil olarak kullanılma bağlamında Farsça kadar tercih edilmesi için verilen uğraşlara işaret etmiş

ve Farsça kelimelerin çoğuna Türkçe kelimeler bulduklarından bahisle nesir yazarların herhangi bir şikâyetlerinin olmadığını, zorluk çekilen meselenin nazım sahasında Türkçenin Farsça vezin kalıbına dökmek olduğunu ifade ederek bu sıkıntının da halkın genelinin bir sorunu olmaktan ziyade belirli bir sanatkâr zümrenin sorunu olduğunu yazar. İnan, İstanbul'un fethinden sonra Türkçenin istiklaline kavuşarak "Osmanlıca"nın diğer Türk devletlerinde de yayılma sahası elde ettiğini, devletler arası yazışmada Kırım Beyi Emenek'in "Osmanlıca" yazmaya özen gösterdiğini belirtir (İnan 05/1953: 506-509). Dolayısıyla Türkler arasında dil birliği Osmanlı'nın yükselme devrinde sağlanmıştır. Bu da gösteriyor ki devlet kademesinin dilden anladığı Türkçedir.

Agâh Sırrı Levend, TDK tarafından karşılıkları bulunmuş kelimeler yerine "Osmanlıca"larının kullanılmasını Türkçeye karşı bir saygısızlık olarak niteler. Yazara göre TDK, Namık Kemal ve Şemsettin Sami'nin yapmayı başaramadıklarını başarmış ve dilde devrimi gerçekleştirmiştir. TDK'nin daha ileri olduğunu düşünen yazar, öz Türkçeye erişmenin "Kızılma"ları olduğunu altını çizerek (Levend 04/1954: 371-373). Bir diğer yazıda Levend, bu yazıdaki fikirleriyle örtüşür. Ona göre Tanzimatçılar sadeleştirmeyi savunsalar bile özleşmeyi düşünmemiş, Meşrutiyet devrinin Yeni Lisancıları da fikrî ve fiilî anlamda Tanzimatçıları geçememiş hatta geri kalmışlardır. Zira TDK yönetimine göre Şemsettin Sami'nin öne sürdüğü düşünceler Ömer Seyfettin'in düşüncelerinden ileridir (Levend 10/1954: 2). Dolayısıyla TDK, Levend'e göre Cumhuriyet devrinde "Osmanlıca"nın karşıtı olarak tanımladıkları öz Türkçeyi savunarak hem Tanzimat hem de Meşrutiyet aydınlarından daha ileride bir konumdadır.

Hikmet Bayur ise kaleme aldığı bir yazıda "Osmanlıca"nın özsüz ve özü karışmış bir dil olduğunu ve tabii yoldan Türkçeleşmesini beklemenin imkânsızlığını vurgular ve ona müdahalenin şart olduğunu altını çizerek bu noktada en büyük engellerden birinin Osmanlı'yı yerinde saydıran yenilik düşmanı muhafazakâr ruh ve dini Arapçaya bağlı sananlar olduğunu yazar (Bayur 04/1954: 374-377). Yazarın bu ifadeleri

olmalıdır. Ayrıca bu uğraş, devrin yazar ve şairlerinin Türkçeye yönelik hassasiyetlerinin ve bilinçlerinin olduğuna bir işaret olarak da yorumlanmalıdır.

ibadet diline müdahale edilmesi gerektiğinin de işaretlerini taşıdığından önem arz eder.

Levend de dilin kendi hâline bırakılmayacağını savunduğu bir yazısında da “yabancı kelime salgını” tabirini kullanarak “Osmanlıca”nın bir “hastalık” olduğuna bir kez daha işaret eder. Levend, dile müdahaleyi savunmalarına rağmen katı bir tasfiye taraftarı da olmadıklarının altını özenle çizer (Levend 06/1954: 507-509). Levend, bu husustaki sınırı ise başka bir yazısında (Levend 02/1955: 266) şöyle belirler:

“...Osmanlıcada olduğu gibi hiçbir zaruret yokken sırf üslupçuluk yapmak hüner ve marifet göstermek amacıyla binlerce yabancı kelime dile sokulursa bunlara elbette hayat hakkı tanınmaz. Bu gibi kelimeler günün birinde bir devrim hamlesiyle dilden atılır.”

Levend, hemen bir sonraki sayıda “teşekkür etmek” tabirinin yerine “sağ ol” tabirinin kullanılmasının daha güzel olacağını zira “sağ ol” deyimini daha candan bulduğunu ifade eder (Levend 03/1955: 330). Ancak yazar, “teşekkür etmek” tabirinde nasıl bir üslupçuluk ya da hüner gösterme olduğuna dair herhangi bir görüş beyan etmez.

Levend, genel yazman sıfatıyla üyelere gönderdiği bir yazıda: “... *aşağıda miktarı yazılı üyelik ödentinizi Kuruma göndermek lütfunda bulunmanızı diler, saygılarımı sunarım.*” cümlesinde geçen “miktar” ve “lütf” kelimelerini kullandığından dolayı kendisini hâlâ “Osmanlıca” kelimeler kullanmasından ötürü eleştiren bir mektup alır. Levend, mektup sahibine cevap vermek için derginin Mayıs-1955 tarihli sayısında yayımlanan yazısında “miktar” kelimesinde mektup sahibini haklı bularak “lütfediniz” kelimesinde ise “rica ile isteme” anlamı olduğunu ve bunun yerine “veriniz” yahut “gönderiniz” demenin doğru olmadığını söyler (Levend 05/1955: 465-467). Ancak Levend’in “lütfetmek” tabirindeki ince anlamı görmesine rağmen daha önceki yazısındaki “teşekkür etmek” tabirindeki ince anlamı²⁵ niçin göremediğini bilme şansına sahip değiliz.

²⁵ Nimeti veren Allah’a minnettarlığını izhar anlamındaki şükür kökünden türetilen teşekkür kelimesi, bu minnettarlığa vesile olan insana duyulan memnuniyetin

TDK tarafından Osmanlı Türkçesine karşı yapıldığı her fırsatta dile getirilen dil devriminin üzerinden yirmi beş yıl geçmiş olmasına rağmen hâlâ giremediği yasak bölgeler olduğundan yakınan bir yazı kaleme alan M. Necmettin Özdarendeli bu yasak bölgelerin hukuk, ticaret ve bankacılık alanları olduğunu ifade eder. Ona göre “Osmanlıca” kaleme alınan kanun metinleri yargıçların bile anlamakta zorlandığı bir dildir (Özdarendeli 01/1956: 215-216). Ancak yazıda, kanunları kaleme alanların hukuk dili tekniğinde sergiledikleri aksamaları, yazarın niçin Osmanlı Türkçesine mâl ettiğinin sebeplerini ele almadığı görülmektedir. Dolayısıyla bu yazıda toptancı bir bakışın yazıya hâkim olduğu görülmektedir. Zira hangi dille yazılırsa yazılsın hukuk metinlerinin anlaşılmasında dil aygıtının kelime kadrosundan ziyade kullanılan yazım tekniğinin sıhhati önemlidir. Yazar, dolaylı bir sonuç olarak hukuka dair aksamaların ve verilen hatalı kararların sebebi olarak “Osmanlıca”yı görmüştür. Başka bir deyişle yazara göre “Osmanlıca” mağduriyetlerin kaynağıdır. Dergi’nin aynı sayısında yayımlanan yazısında Psikiyatr Dr. Atalay Yörükoğlu’na göre ise bu mağduriyetten kurtuluşun “reçetesi” uyşuk, içe kapanık ve sönmüş bir uygarlığın düşünme aracı olan “Osmanlıca”dan bir an önce kurtulmaktır. Yazara göre Divan-ı Muhasebat ve Teşkilat-ı Esasiye yerine konulan Sayıştay ve Anayasa terimleri ile geri kalmışlığa çare ve [hukuk dilindeki karmaşıklık] çözerek anlaşılmayan bu dilin (F.D.) anlaşılabilirliğine katkıda bulunulmuştur (Yörükoğlu 01/1956: 218-221). Öyleyse Yörükoğlu’nun bu ifadeleri Özdarendeli’nin yazısıyla birlikte değerlendirildiğinde öz Türkçe sayesinde hukuki uygulama ve kararlardaki yanlışlıklar en az seviyeye düşürülmüştür.

Türk Yurdu dergisinin Mayıs-1956 tarihli sayısında kaleme aldığı yazıda tasfiyeciliğin öz Türkçe adıyla, devletin desteği ve paranın kuvvetiyle devam ettirildiği şeklinde TDK’ye, suçlamalarda bulunan Mehmet Kaplan’a karşı Türk Dil Kurumu imzasıyla Dergi’nin 59. sayısında, maddeler hâlinde cevaplar verilmiştir. Burada TDK’nin tarihe ve dine cephe almadığı vurgulanarak Kaplan’ın suçlamaları reddedilir

izharıdır. Kadim İslam medeniyetine göre teşekkür etmeyen Allah’a şükür de etmemiş sayıldığı düşünülürken kelimedeki ince anlam sezilebilir. Buna mukabil “sağ ol-” fiili, bir minnettarlık izharı değil, muhataba güzel bir dua ve temennidir. Bu şekliyle “teşekkür et-” fiilinin tam bir karşılığı olmadığı kanaatindeyiz.

(TDK 08/1956: 667-669). Ancak Türk Dili dergisinde o ana dek yayımlanan yazılara bakıldığında bazı kalem sahiplerinin Osmanlı Türkçesinin kaynağı olarak İslam medeniyetini göstermiş olmaları, bu medeniyetten ayrılışın şartlarından birinin de “Osmanlıca”dan ayrılmak olduğunu vurguladığı da müşahede edilmektedir. Dolayısıyla TDK’ye oluşan muhafazakâr karşıtlığın temelinde, bu düşüncelerin Türk Dili dergisinin ilk yıllarında yoğun şekilde işlenmesinin bulunduğu kanaati hasıl olmaktadır. Dolayısıyla Osmanlı Türkçesinin tasfiyesi üzerinden dile ilişkin tartışmaların şiddetli bir kavga boyutuna ulaştığı sonucuna ulaşmak mümkündür. Mehmet Kaplan, Dergi’nin 59. sayısındaki cevaplara karşı da olduğunu söyleyebileceğimiz ifadelerin yer aldığı başka bir yazısında (Kaplan 1983: 256)²⁶ şunları dile getirir:

“Burada bir sistem bahis mevzuudur: Yaşayan Türkçedeki bütün kelimeleri atmak... Ben o yazımda [Türk Yurdu dergisinin Mayıs-1956 tarihli nüshasında çıkan yazısını kastediyor. (F.D.)] dilin normal değişmesine değil bu ‘sistemci hareketin’ aleyhinde bulundum...”

Ali Rıza Önder’in kaleme aldığı bir yazıda yabancı dillerden kelime alışverişi dil bilimi ilkelerine göre normal bir faaliyet olarak nitelendirilse de hukuk, basın-yayın, ticaret, vb. alanlarda Osmanlı Türkçesinden kalma kelimelerin sıklıkla kullanılmasından duyulan rahatsızlık satırlara yansıtılır. Yazıda dildeki Arapça ve Farsça başta olmak üzere diğer dillerden geçen yabancı kelimelerin oranının %50’nin altına düşürülmesi için tasfiyenin en etkili yol olduğu savunulur (Önder 07/1957: 540-542).

TDK için “Osmanlıca”nın apayrı bir düşünce sistemi ve farklı bir dil olduğunun en açık ifadesi ise Mehmet Ali Ağakay’ın Nurullah Ataç’ın vefatı münasebetiyle kaleme aldığı yazıda da açık biçimde görülebilmektedir (Ağakay 07/1957: 558). Yazar şunları kaleme alır:

²⁶ Mehmet Kaplan’ın “Öztürkçe ve Osmanlıca Hakkında Bir Münakaşa” adlı bu yazısı ilk olarak Türk Yurdu dergisinin Eylül-1956 tarihli nüshasının 161-168. sayfaları arasında yayımlanmış, aynı yazı, Kaplan’ın ilk baskısı Ekim-1982, ikinci baskısı Ocak-1983 tarihinde yapılan Kültür ve Dil adlı kitabının 253-265. sayfaları arasında da yayımlanmıştır. Metin içindeki alıntı kitabın Ocak-1983 baskısından yapılmıştır.

“...Osmanlıca pekala bir dildi çünkü bir sisteme, bilinen, kavranılan bir sisteme dayanıyordu fakat bu diller [Arapça-Farsça (F.D.)] öğretimimizde yer almamaya başladıktan sonra Osmanlıca’yı yaşatmak istemek doğaya aykırı bir davranış, kafa eğitimine zararlı bir zorlayış olurdu. Bu sonuca vardıldıktan sonra dilimizin ayrıldığı eski sistem yerine Türkçeye, Türk dilinin kaynak ve kurallarına dayanan bir yenisini almaktan ve bunu eksiksiz uygulamaktan başka yol kalmıyordu.

...

Çünkü Ataç biliyordu ki sistemin karması olamaz. Yarı Osmanlıca yarı öz Türkçe bir dil, kararsızlıktan başka bir şey değildi.”

Ağakay imzalı bir başka yazıda Türklerin yüzyıllar boyunca yabancı kelime özentisine ve hastalığına tutulmuş olduğu ifade edilerek bu durumun aşağılık duygusundan kaynaklandığı sonucuna varılır. Yazar, din dilinin de Türkçe olmamasının dinin ulusal bir kuruluş hâline geçmesini engellediğini ve bir çeşit kozmopolitliğin ortaya çıktığını, düşünce ürünlerini açıklamak için yabancı dil sistemlerine başvurmak zorunda kalındığını ve bu durumun da ayrı bir kozmopolitliği peşinden getirdiğini savunur (Ağakay 08/1958: 531-533). Dolayısıyla yazara göre “Osmanlıca” bir vakıa olarak kozmopolitan, başka bir ifadeyle millî özelliklerden yoksun tutumun neticesi bir “yabancı dil”dir.

“Osmanlıca”nın TDK için “yabancı dil” olduğunu pekiştiren başka bir düşünce Sami N. Özerdim imzalı bir yazıda da kendini gösterir. Yazara göre divan edebiyatının dili Türkçe değildir ve “Osmanlıca” diye ayrı bir dilin bulunduğunu kabul etmek zorunludur. Türkçenin özleşmesiyle “Osmanlıca”dan uzaklaşma başlamıştır (Özerdim 07/1958: 508).

Eski eserlerin gençlere nasıl öğretilmesi gerektiğine dair eğitim-öğretime ilişkin görüşlerini kaleme alan Agâh Sırrı Levend şunları yazar:

“...her meraklı gence: ‘Eski eserlerimizi tanımak için siz de Arap harflerini öğreniniz, Osmanlıca’yı sökmeye çalışınız.’ diyemeyiz. Bunu sağlamak için Arap harflerini liselerde öğretmek,

Osmanlıca'yı ders olarak programlara almak da -zararı bir yanayaydasızdır."

Yazara göre günün şartlarında, eski eserlerden faydalı ve gerekli olanlar Türk harflerine çevrilip yayımlanmalıdır. Bu işi, İş Bankası gibi doğrudan devlet kurumu olmayan kuruluşların üzerine almasının isabetli olduğunu savunan yazar, teknik olarak neler yapılabileceğine dair fikirlerini belirterek yazısını sonlandırır (Levend 09/1958: 595-597). Yazarı bu fikre götüren güdü, yazının yayımlandığı tarih dikkate alındığında henüz geçmişi yeni sayılabilecek Latin temelli Türk harflerinin öğretiminde ileriye yönelik sorunların ortaya çıkabileceği düşüncesi olmalıdır. Zira siyasi dönem itibarıyla Osmanlı Türkçesine olumlu yaklaşan DP iktidardadır. TDK ve çevresince DP yöneticilerinin dil devrimine olumsuz bakışı olduğuna inanılmaktadır. Dolayısıyla bu tarz meselelerde devlet kurumlarının önde olmaması ve toplumun diğer katmalarına rol verilmesi düşüncesi benimsenmektedir. Bu düşünce, dil devrimini korumaya yönelik TDK'nin stratejik bir hamlesi olarak görülebilir.

Özerdim de kaleme aldığı yazıda Osmanlı Türkçesini bırakıp öz Türkçeye geçişin alfabe boyutuna ilişkin fikrini beyan eder. Yazar, Türkçenin nihayetinde Arap ve İran dillerinin etkisinden kurtulacağı düşüncesiyle yeni Türk harflerinin kabul edildiğini ifade eder. Yazar, dil özleşmesinin yeni alfabeye yol bulduğunu da belirterek Arap ve İran dillerine ait kelimelerin böylece dilden döküldüğünü, yeni alfabenin kabulünün genel amacının öz Türkçeye uygun harfler yaratmak düşüncesi olduğuna işaret eder (Özerdim 09/1958: 615-617). Buradan hareketle TDK ve çevresinin Osmanlı Türkçesinin tedrisine neden soğuk baktığı, eski eserlerin gençlere tanıtımında niçin seçici davranılması gerektiği daha açık müşahede edilebilmektedir. O da yeniden Arap temelli harflere dönüş olabileceğine dair duyulan kaygı... Bu kaygıyı besleyen unsur ise bu yolla "Osmanlıca"ya tekrar bir dönüş olacağı korkusudur. Zira yukarıda da belirtildiği üzere TDK ve çevresine göre mevcut iktidar, TDK'nin dil umdelerine ve geniş anlamda dil devrimine olumsuz yaklaşmaktadır.

Bununla birlikte TDK çevresinden bazı kalem sahiplerince dilin sadeleştirme sürecini başlatan Şinasi'nin yolunu açtığı bu hareket

vesilesiyle Türkçenin kelime hazinesinin fakirleştiği²⁷, yazı devrimi ile yönelinen Batı dünyasına ait kavramların kılık değiştirmeden Türkçeye akın etmek üzere olduğu ve bu duruma tedbir alınması gerektiği de ifade edilmiştir (Tekin 03/1959: 307). Dolayısıyla TDK çevresine mensup olan az sayıda kalem sahibinin “Osmanlıca”dan anladığı ile TDK çevresinin kahir ekseriyetinin anladığı arasında birtakım farkların olduğu ifade edilebilir. Yazının sahibi Talat Tekin’in akademik bir bakış açısı ile yaklaştığı ve dil bilimi ilkelerine göre hareket edilmesi ve yeni kelimelerin bu ilkeler doğrultusunda dil çevrimine alınması gerektiği düşüncesine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla meseleyi siyasi yaklaşımdan ve dile dair tartışmaları kavgaya dönüştürmekten uzaklaştırabilecek tutum bu olmalıdır. Zira dilin canlı bir organizma olması sebebiyle onu konuşan ve yazarların yaşadıkları çağlara göre tabii tasfiyesi esastır. Ancak bu tutum TDK’nin genelinde kabul görmemiştir. Dolayısıyla dili kavga konusu edinerek ve bir nevi dil mühendisliği ihdas edilerek yapılan müdahalelerin meseleyi daha da çıkmaza saptığı tarihî bir vakıa olarak karşımızda durmaktadır.

27 Mayıs 1960 askerî darbesinden sonraki süreçte Dergi’de kaleme alınan yazılarda “Osmanlıca”ya dönüş endişelerinin bertaraf olduğunu belirten ibareler bulunması ilgi çekicidir. Örneğin Agâh Sırrı Levend, 1935’ten sonraki evrede dil felsefesi üzerine kurulmuş ve Güneş Dil adını almış teoriyi kendi düşüncelerine göre “Osmanlıca”ya dönüş için bir fırsat olarak görenlerin olduğunu ifade eder. Dolayısıyla yazar, böyle bir endişe sürecinden geçtiklerini ima edecek şekilde zehirli bir havadan geçtiklerini ancak gelinen süreçte IX. Türk Dil Kurultayını millî kurtuluş bayramının²⁸ sevinci içinde gönül rahatlığıyla karşıladıklarını yazar (Levend 07/1960: 493-495). Yazar, böylece “Osmanlıca”ya dönüş endişesinden bir bakıma 27 Mayıs darbesiyle kurtulduklarını ifade ederek söz konusu darbeyi TDK’nin de kurumsal olarak desteklediklerinin işaretini vermiş olur.

²⁷ Nüvit Özdoğru, Türkçemiz adlı kitabında Nihat Sami Banarlı’dan şu cümleleri iktibas eder: “Biz dünyada misli görülmemiş bir cehalet ve dalâletle çocuklarımızı önce lisansız bıraktık. Her türlü canlılıktan uzak, hayata giremeyecek kadar çirkin ve uydurma bir dille büyük kervana karıştık.” (Nüvit Özdoğru, Türkçemiz, Gün Matbaası, İstanbul, 1958, s. 102.)

²⁸ Levend’in bu tamlamayla kastı 27 Mayıs 1960 darbesidir.

Behçet Kemal Çağlar da benzer düşünceleri içeren yazısında “Osmanlıca”ları ve sâbık DP iktidarını sapkın olarak niteleyerek (Çağlar 07/1960: 496-497) şunları kaleme alır:

“Kurtulan yalnız hürriyetimiz, haysiyetimiz ve şerefimiz değildir. Dilimiz de kurtuluş yolundadır. Genelkurmay’a, Erkan-ı Harbiye-i Umumiyye diyen kötü anlayış da öteki baskılar ve sapıklıklarla birlikte tarihe karıştı.

...

Medrese yobazlığı ile güzelim Türkçeyi bir türlü benimsemeyen, evde karısı ve çocuğu ile konuştuğu dilden ayrı uydurma bir yazı dili kullanmayı bugün de marifet sayan, onu da doğru dürüst beceremeyen sapıklara böylece ilk dersi bir an önce vermek zorundayız.”

Sami N. Özerdim ise yazısında 1952 yılında Anayasa’dan Teşkilat-ı Esasiye’ye dönüşü gündeme taşıyarak yeni anayasanın dilin sadeleştirilmesi ilkesine göre yeniden yazılacağını ifade eden Millî Birlik Komitesi sözcüsünün bu duyurusunu memnuniyetle karşılar. Ancak yazar “Osmanlıca”ya bağlı olduğunu düşündüğü hukukçulardan korktuğunu da ifade eder. Yazar, DP döneminde devlet adamlarının alabildiğine “Osmanlıca” konuşup yazarak ve radyo yayınlarında ulusa “Osmanlıca” seslenerek öz Türkçecileri baskı altına aldıklarını savunur ve 27 Mayıs’tan sonra anayasa dili ile Türk dilinin ufkunda aydınlığı sevgiyle kucakladıklarını ifade eder (Özerdim 08/1960: 566-568).

TDK imzalı bir yazıda ise sert bir üslup tercih edilmiştir. Yazıda, sâbık DP iktidarının günlerinde Kalamış meyhanelerinde şaraptan kızarmış yüzleri ile din ve dilin elden gittiğini “böğürerek” ifade eden bir kesimin olduğu belirtilir (TDK 09/1960: 615-616). Söz konusu yazı şu şekilde sonlandırılmıştır:

“Yıllarca, düşük iktidarın geriliğe taviz üstüne taviz veren iyiyi ve ileriye baskı altına alan yıldırıncı, boğucu havasında irkilmeden, sarsılmadan, inatla, sabırla çalıştık. Şimdi çok şükür hükümet yapılarına ‘vekalet’i indirip ‘bakanlık’ diye öz ve arı dil bayrağını çekenlerle el ele ve yan yana çalışıyoruz.”

Sonuç

Tanzimat Fermanı'nın ilan yılı olan 1839'dan sonra başlayan modern anlamdaki dil tartışmalarına ilişkin sürecin Erken Cumhuriyet Dönemi'nin son yılı olan 1950'ye dek genel seyrinin tabiatıyla inişli çıkışlı olduğu ve bir asırdan da fazla bir süre Türk toplumunun ilk gündem maddelerinden biri olmasının yanında hem siyasi açıdan hem de kültür açısından kuvvetli bir yön değiştirici özellik ihtiva ettiği anlaşılmaktadır. Dil tartışmaları bu yıllarda genel anlamda medeniyet, özel anlamda Batı medeniyeti eksenli tartışmaların en önemli öznesi olma özelliğini de barındırmıştır. Dolayısıyla bu yıllardaki tartışmalar Cumhuriyet öncesi devrede siyasi ayrışma zemininden çok şahsi tutum ve tavırların belirleyiciliği zemininde ilerlediği gibi ilmî yönü de azımsanamayacak derecede kuvvetli tartışmalarla dil tarihimizde yerini almıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra ise devletin o dönemlerdeki resmî görüşü çerçevesinde bakıldığında dil tartışmaları 1948 yılındaki Muallimler Birliği Birinci Dil Kongresi müstesna, 1950'ye dek neredeyse hiçbir muhalif sesin duyulamadığı ya da duyulmak istenmediği bir devreyi idrak etmiştir. Aşırılık devresi olan 1932-1934 yılları bilimsel ölçütlerin devre dışı olduğu bir dönem olarak tarihe geçmiş ve Atatürk'ün doğrudan müdahalesiyle 1934-1936 yılları arasında ılımlı bir devre idrak edilmiştir. Ancak hemen akabinde gelen 1936-1938 arası devrede öne çıkarılan Güneş-Dil Teorisi eksenli yeni resmî tutum, o devreye kadarki bütün tartışmaları göreceli olarak gölgede bırakmıştır. Öyle ki kendinden önceki dört yılı kapsayan devredeki kararlardan geriye dönüşü sağlayabilmek için söz konusu Teori'ye "fren" vazifesi yüklenerek ve yepyeni bir yöne evrilmesine yol açılarak bütün dillerin kaynağı olmak gibi çok büyük bir iddia ile gündemi kuvvetli bir şekilde sarstığı müşahade edilmiştir. Böylece Tanzimat Dönemi'nde alfabe ıslahı temelli başlayan dil tartışmaları, bütün dillerin kaynağının Türkçe olduğu şeklinde bir iddia ile istihale üstüne istihale geçirerek dil tarihimizdeki yerini almıştır.

Erken Cumhuriyet sonrası Demokrat Parti ile başlayan yeni dönemde ise dilin aynı şekilde gündem belirleyici özelliğini korumaya devam ettiği anlaşılmaktadır. Bu noktada yeni siyasi iktidardan destek göremeyen ve kendi hâline bırakılan TDK ve öz Türkçecilerin 1951 yılının Ekim ayında çıkmaya başlayan Türk Dili dergisinde Demokrat Parti'nin

siyasi temsilini yaptığı dil muhafazakârlığına Osmanlı Türkçesini görünür bir özne kılarak yoğun bir muhalefet sergileme cihetine gittikleri müşahede edilmektedir. TDK'nin, dönem Türkçesine özellikle "Osmanlıca" terimini kullanması ise dikkat çekmiştir. "Osmanlıca" terimi ile "yabancı bir dilin" anlaşılması gerektiği Dergi'de yayımlanan yazılarda da görüş olarak işlenmiştir. Böylece taraftar zihniyetinin de görüldüğü bir yapıya bürünen dil tartışmaları, Osmanlı Türkçesi ekseninde tam anlamıyla siyasi bir kimliğe bürünmüştür. Tartışmaları bu raddeye getiren güdüleyici unsurları şu şekilde sıralamak mümkündür:

1- Medeniyet değişikliğini sağlayarak İslam medeniyeti dairesinden Batı medeniyeti dairesine geçme güdüsü,

2- Yapılması hedeflenen medeniyet değişikliği çerçevesinde önceki medeniyetin Türkçedeki izlerini gerek kelime düzeyinde gerekse dil bilgisi unsurları düzeyinde tasfiye etme güdüsü,

3- Osmanlı Türkçesine ait izlerin asgarî seviyeye düşürüldüğü öz Türkçe adı verilen yeni bir yazı ve konuşma dili inşa etme güdüsü,

4- Öz Türkçe ile yeni bir din ve ibadet dili oluşturma güdüsü,

5- Türkçenin Batılı anlamda felsefesini inşa etme güdüsü,

6- TDK'nin 1950'den önce desteğini gördüğü siyasi iktidarın tekrar iş başı yapabilmesine yönelik toplumu kendi dil tutumları ve kararları açısından etkileme güdüsü.

Bütün bu ele alınanlar dil sahasıyla sınırlı olmak üzere bir bütün olarak değerlendirildiğinde Osmanlı Türkçesi, İslam medeniyeti ile olan kuvvetli bağlarından ötürü dönemin TDK ve çevresi tarafından Batı medeniyeti dairesine dâhil olunma yolunda engel olarak görülmüştür. Özleşme çerçevesinde atılan adımlarda Osmanlı Türkçesine gösterilen direnç, TDK içindeki az sayıda farklı düşünürün, yazarın ve akademisyenin çabasına rağmen Batı kaynaklı kelimelerden esirgenmiştir. Böylece Batı felsefesinin özellikle terim sahasında, dil unsurlarıyla da yeni nesillerin zihnî alt yapısına yerleşmesine müsaade edilmiştir. Dolayısıyla Türkiye'de dil tartışmaları, linguistik ve sosyolojik merkezli tartışmalardan çok politik kimliği barındıran bir tartışmalar bütünüdür. Bu tartışmaların zaman zaman aynı minvalde devam edeceğine şahit olunmaktadır. Meselenin linguistik çerçeveye

çekilebilmesi ve değerlendirmelerin politik tutumlar karıştırılmadan salt bu merkezde yapılabilmesi şu an için uzak bir ihtimal olarak değerlendirilmektedir. Politik tavırların gölgesinde yapılan dil tartışmaları tabii bir özellik taşımaktan ziyade daha yapay bir hüviyete bürünerek entelektüel bakış açısından çoğunlukla mahrum kalmıştır.

Kaynakça

- AĞAKAY, Mehmet Ali (1953), "Elli Yıl Önce Elli Yıl Sonra", *Türk Dili*, C: III., S: 27, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, Aralık-1953, s. 127.
- , "Ataç'ın Dil Görüşü", *Türk Dili*, C: VI., S: 70, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, Temmuz-1957, s. 558.
- , "Dilde Özleşmenin Sınırları", *Türk Dili*, C: VII., S: 83, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, Ağustos-1958, s. 531-533.
- AKÜN, Ömer Faruk (2003), "Mehmed Fuad Köprülü", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 28, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2003, s. 473.
- AKALIN, Şükrü Haluk (2002), "Atatürk Döneminde Türkçe ve Türk Dil Kurumu", *Türk Dili*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, S. 607, Temmuz-2002, s. 8.
- , "Bir Tarih: Birinci Sayısından Yedi Yüzcüncü Sayısına Türk Dili", *Türk Dili*, C: XCVIII., S: 700, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, Nisan-2010, s. 296-322.
- AKAR, Ali (2005), *Türk Dili Tarihi*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 7. bs., 2005, s. 55.
- ALTINIŞIK, Ahmet Haşim (2011), "Atatürk-İnönü Dönemi Kültür Politikaları Temelinde Türk Tarih ve Türk Dil Kurumu", *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir, 2011, s. i-ii.
- ALTUN, Mustafa (2004), "Alfabe Değişiminin Tarihsel Gelişimi Üzerine Bir Değerlendirme", *Cumhuriyetimizin 81. Yılına Armağan*, Edt. Enis Şahin, Sakarya Üniversitesi Rektörlüğü Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürlüğü, Aralık-2004, s. 57.

- ARGUNŞAH, Mustafa (2011), “Yeni Lisan Hareketi İçerisinde Ziya Gökalp’ın İmla ile İlgili Görüşleri”, *Türk Dili*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, Temmuz-2011, s.12.
- ATAY, Falih Rıfki (1984), *Çankaya*, İstanbul, Dünya Yayınları, C. II, 1984, s. 452.
- BAYAR, Nevnihal (2006), *Açıklamalı Yeni Kelimeler Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2006, s. 16.
- BAYUR, Hikmet (1951), “Türk Dil Kurumu ve Hizmetleri”, *Türk Dili*, C: I., S: 2, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, Kasım-1951, s. 2-3.
- , “Atatürk ve Dil Devrimi”, *Türk Dili*, C: III., S: 31, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, Nisan-1954, s. 374-377.
- ÇAĞLAR, Behçet Kemal (1960), “Türkçenin de Mutlu Günleri”, *Türk Dili*, C: IX., S: 106, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, Temmuz-1960, s. 496-497.
- DAĞTEKİN, Fuat (2022), *Türkiye’de Dil Tartışmaları (1950-1983)*, Dün Bugün Yarın Yayınları, İstanbul, 2022, s. 26.
- DEMİR, Gökhan Yavuz (2004), “Türkçenin Pirus Zaferi!”, *Trajik Başarı*, Geoffrey Lewis, Çev. Mehmet Fatih Uslu, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2004, s. XXIV.
- DUMAN, Musa (2002), “Yenileşme Döneminde Türk Dili”, *Türkler Ansiklopedisi*, C. XV, Ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 109.
- ERAT, Muhammet (2002), “Osmanlı’da Alfabe Tartışmaları”, *Türkler Ansiklopedisi*, C. XV, Ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 154.
- ERGİNER, Suat (1953), “Dil Devrimi, Nesrimiz ve Medeniyet”, *Türk Dili*, C: II., S: 18, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, Mart-1953, s. 354-356.
- , “Batı Medeniyeti ve Dil Devrimimiz”, *Türk Dili*, C: II., S: 22, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, Temmuz-1953, s. 669.
- ERTEM, Rekin (2021), *Elifbeden Alfabeye Türkiye’de Alfabe Tartışmaları*, 2. bsk. Dergah Yayınları, İstanbul, 2021, s. 451.
- GÜR, Muhammet (2017), “Asırlık Bir Tartışma: Tasfiye-i Lisan”, *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Beşeri Sosyal Bilimler Dergisi*, Bahar-2015, s. 11, TDİD-İstanbul, 2017, s. 30-31.

- HARMANCI, Abdullah (2012), "Ali Canip Yöntem'in Sanata ve Edebiyata Bakışı", *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, s. 7/3, Ankara, Yaz-2012, s. 1451.
- İNAN, Abdülkadir (1953), "Fatih Devrinde Türkçe", *Türk Dili*, C: II., S: 20, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, Mayıs-1953, s. 506-509.
- KAPLAN, Mehmet (1983), "Öztürkçe ve Osmanlıca Hakkında Bir Münakaşa", *Kültür ve Dil*, Dergah Yayınları, İstanbul, 2. bsk., Ocak-1983, s. 253-265.
- KORKMAZ, Zeynep (2005), "Anadolu'da Türkçenin Yazı Dili Oluşu ve İlk Öncüleri", *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, C: 1, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2005, s. 431.
- , "Batı Kaynaklı Yabancı Kelimeler ve Dilimiz Üzerindeki Etkileri" *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, C:1, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2005, s. 953.
- , "Tasfiyecilik", *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, C:1, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2005, s. 746-747, 749.
- , "Türk Dilinin Gelişmesi ve Tarihî Devreleri", *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, C: 1, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2005, s. 701.
- , "Türkiye Türkçesi", *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, C: 1, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2005, s. 537.
- , "Yunus Emre ve Anadolu Türkçesinin Kuruluşundaki Yeri", *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, C: 1, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2005, s. 363.
- , "26 Eylül ve Dilimizi Türkçeleştirme Yolundaki Gelişme Süreçleri", *Türk Dili Üzerine Araştırmalar III*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2007, s. 339.
- KÖKSAL, M. Fatih (2004), "Edirneli Nazmî'nin Yayınlanmamış Türkî-i Basît Şiirleri", *Türklük Bilimi Araştırmaları (TÜBAR)*, 15: 63-82.
- LEVEND, Ağâh Sırrı (1952), "Eski Edebiyatımızın Dili", *Türk Dili*, C: I., S: 11, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, Ağustos-1952, s. 1-3.
- , "Dil ve Gençlik", *Türk Dili*, C: II., S: 16, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, Ocak-1953, s. 185-187.
- , "Bir Hesaplaşma", *Türk Dili*, C: II., S: 19, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, Nisan-1953, s. 411.

- , "Türk Dili ve Devlet Radyosu", *Türk Dili*, C: II., S: 22, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, Temmuz-1953, s. 653.
- , "Osmanlıcanın Alın Yazısı", *Türk Dili*, C: III., S: 25, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, Ekim-1953, s. 1-4.
- , "Kızılelma", *Türk Dili*, C: III., S: 31, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, Nisan-1954, s. 371-373.
- , "Türk Dili Nasıl Zenginleşir", *Türk Dili*, C: III., S: 33, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, Haziran-1954, s. 507-509.
- , "Nasıl Birleşebiliriz", *Türk Dili*, C: IV., S: 37, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, Ekim-1954, s. 2.
- , "Kelime Yaratmak İhtiyacındayız", *Türk Dili*, C: IV., S: 41, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, Şubat-1955, s. 266.
- , "Yabancı Kelimelere Karşılık Ararken", *Türk Dili*, C: IV., S: 42, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, Mart-1955, s. 330.
- , "Öz Türkçeden Ne Anlıyoruz", *Türk Dili*, C: IV., S: 44, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, Mayıs-1955, s. 465-467.
- , "Eski Eserlerimizi Gençlere Nasıl Tanıtabiliriz?", *Türk Dili*, C: VII., S: 84, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, Eylül-1958, s. 595-597.
- , "Dünden Bugüne", *Türk Dili*, C: IX., S: 106, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, Temmuz-1960, s. 493-495.
- LEWIS, Geoffrey (2004), *Trajik Başarı*, Çev. Mehmet Fatih Uslu, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2004, s. 23.
- Mehmed Fuad (1928), *Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri ve Dvân-ı Türkî-i Basît*, İstanbul, 1928, s. 18-24.
- NERMİ, M. (1953), "Aradığımız Türkçeye Doğru", *Türk Dili*, C: II., S: 21, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, Haziran-1953, s. 589-591.
- OKAY, M. Orhan (1992), "Batılılaşma-Edebiyat", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 5, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992, s. 168.
- ÖKSÜZ, Yusuf Ziya (2016), *Türkçenin Sadeleşme Tarihi Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi*, 3. bs., Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, s. 31.
- ÖNDER, Ali Rıza (1957), "Günümüzün Türkçesi", *Türk Dili*, C: VI., S: 70, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, Temmuz-1957, s. 540-542.

- ÖZDARENDELİ, M. Necmettin (1956), "Dil Devriminin Giremediği Yasak Bölgeler", *Türk Dili*, C: V., S: 52, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, Ocak-1956, s. 215-216.
- ÖZERDİM, Sami N. (1958), "Durmadan Akan Dil", *Türk Dili*, C: VII., S: 82, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, Temmuz-1958, s. 508.
- , "Yeni Türk Alfabesinden Dil Özleşmesine", *Türk Dili*, C: VII., S: 84, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, Eylül-1958, s. 615-617.
- , "Devlet Dilinde Türkçeye Dönüş", *Türk Dili*, C: IX., S: 107, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, Ağustos-1960, s. 566-568.
- ÖZKAN, Mustafa (2002), "Selçuklular ve Beylikler Devrinde Türk Dili", *Türkler Ansiklopedisi-7*, Ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 596.
- , "Osmanlı Türkçesi" *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 33, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2007, s. 483.
- , Hatice Tören, *Osmanlı Türkçesi I*, Akademik Kitaplar Yayınları, İstanbul, 7. bsk., Ekim-2016, s. 7.
- ÖZTÜRK, Halil Nimetullah (1952), "Dil Devrimi Üzerine", *Türk Dili*, C: I., S: 4, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, Ocak-1952, s. 25-26.
- , "Dil İşinde Yanlış Görüşler", *Türk Dili*, C: II., S: 16, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, Ocak-1953, s. 248.
- Peyami Safa (1951), "Dil Devriminde Uydurma ve Zorlama", *Türk Dili*, C: I., S: 2, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, Kasım-1951, s. 17.
- (1952), "Türk Dili İçin Bir Rapor", *Türk Dili*, C: 1, S: 4, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara Ocak-1952, s. 1-3.
- RÜSTEMLİ, Naile (2016), "M. F. Ahundzade'nin Arap Alfabesinin Islahıyla İlgili Yeni Alfabe Lâyihası", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C. XVI, s. 3, 2016, s. 177.
- SADOĞLU, Hüseyin (2010), *Türkiye'de Ulusçuluk ve Dil Politikaları*, 2. bs., Bilgi Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2010, s. 77-79.
- TAŞBAŞ, Fatih Alper (2015), "Tanzimat'tan Servet-i Fünûn'a Klâsik-Modern Tartışmaları Üzerine Bazı Tespitler", *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 1, 2015, s. 93.
- TEKİN, Talat (1959), "Kelime Yarattırken", *Türk Dili*, C: VIII., S: 90, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, Mart-1959, s. 307.

- Türk Dil Kurumu, “Türkiyede Dil Devrimi”, *Türk Dili*, C:1, S: 1, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1951, s. 35-36.
- , “Türk Yurdu’nda Bay Mehmet Kaplan TDK Üyelerine İftira Etmıştır” *Türk Dili*, C: V., S: 59, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, Ağustos-1956, s. 667-669.
- , “Dil Kapısını Zorlayanlar”, **Türk Dili**, C: IX., S: 108, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, Eylül-1960, s. 615-616.
- UYGUNER, Muzaffer (1999), *Ömer Seyfeddin Bütün Eserleri 13-Dil Konusundaki Yazıları*, 2. bs., Bilgi Yayınevi, Ankara, 1999. s. 28.
- ÜLKÜTAŞIR, M. Şakir (2009), *Atatürk ve Harf Devrimi*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009, s. 42.
- YASA, Ş. Alparслан (2014), “Türkçenin İnkişafı İçin Tercüme”, Hitabevi Yayınları, Ankara, 2014, s. 61.
- YILMAZ, Mehmet Yalçın (2013), “Türk Dil Planlaması Bağlamında Türk Dil Kurumu (1932-1951)”, *İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2013, s. 36.
- YILDIZLI, Muhammed Emin (2017), “Güneş Dil Teorisi Üzerine Bir İnceleme” Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2017, s. 87.
- YÖRÜKOĞLU, Atalay (1956), “Dil Devriminin Savunulması”, *Türk Dili*, C: V., S: 52, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, Ocak-1956, s. 218-221.